

Wervelkrant

Nr 1 • maart 2011

Cancún: compromis of kapitalisering?

Kan het 's met cannabis!

Winter-Boerenkost

Interview: duurzame grootkeuken

Landbouw in transitie

'Wervelkrant 11/1'

is krant 84 in het 21° Werveljaar.
gedrukt op kringlooppapier met
plantaardige inkt door De Duurzame
Drukker op 1700 exemplaren

Alle artikels zijn vrij van intellectuele eigendomsrechten. U mag overnemen als u de bron duidelijk vermeldt en Wervel een exemplaar van uw publicatie toestuur.

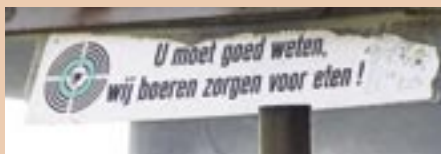
Adres Wervel VZW

MundoB
Edinburgstraat 26
1050 Brussel
Tel. 02/ 893.09.60
< info@wervel.be >
www.wervel.be

Verantwoordelijke uitgever :

Jeroen Watté

Layout: Tinne Van den Bossche

Missie Wervel VZW

Wervel streeft naar een landbouw die lokaal meerwaarden creëert, op economisch, ecologisch, sociaal en cultureel vlak en die solidair is met de rest van de wereld.

Daarbij vertrekt ze vanuit de universele waarden basisdemocratie, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid.

Wervel beweegt consumenten, boeren en organisaties tot samenwerking om die landbouw vorm te geven via netwerking, campagnes en publicaties

Publicaties en kranten

Vorige kranten en andere publicaties van Wervel zijn beschikbaar op onze website www.wervel.be/publicaties

Organisaties die de Wervelkrant willen ontvangen, vragen we een bijdrage (minimum 30 euro) als ondersteuning voor de publicatie- en verzendkosten. Individuen die de Wervelkrant willen ontvangen moeten niet betalen. Om kosten en het milieu te sparen, verzenden we de krant liever elektronisch dan op papier. Krijgt u de krant voortaan liever per email? Meld het ons op krant@wervel.be. Alvast bedankt!

U kan ons helpen!

Doe mee met Wervel

Denk en werk mee op de manier die jou best ligt. Lees hoe: www.wervel.be/doemee

Steun ons financieel

523-0803037-49 van Wervel VZW
IBAN - BE97 5230 8030 3749
BIC - TRIOBEBB

In 2010 mocht Wervel een **attest fiscale aftrekbaarheid** geven voor 2009 en 2008. Een verlenging werd aangevraagd. Fiscale aftrek kan vanaf 40 euro op jaarbasis. Meest recente info op www.wervel.be/steun

■ We roepen graag alle mensen, groepen en organisaties op om ons **maandelijks/jaarijks een bedrag** - naar eigen draagkracht - te storten.

■ **Scheningken en legaten** vormen een andere manier om Wervel mee te dragen. U kan Wervel in uw testament laten opnemen voor een legaat of schenking zonder dat uw erfgenamen benadeeld worden. Met een duo-legaat bespaart u op successierechten en laat u Wervel meegenieten van dat belastingvoordeel.

■ Wervel is een project bij **Krekelsparen** van Netwerk-Vlaanderen. Het erkenningsnummer is 94/0054.

De bijdragen gebruiken we om de forse besparingen van de overheid te compenseren en toch zoveel mogelijk de geplande activiteiten uit te voeren.

Aanspreekpunten provincies

Vlaams-Brabant	Lus Mussche	016/53 26 95	lusmussche@skynet.be
Oost- Vlaanderen	Mieke Roelens	09/380 48 10	mieke.roelens@telenet.be
West-Vlaanderen	Veerle Devaere	056/25 60 58	veerle.devaere1@telenet.be
Antwerpen	Cis Van Eyndhoven	03/664 55 02	m.vaneyndhoven@telenet.be
Limburg	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
Brussel	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be

Thema's en campagnes

landbouwbeleid	Frederik Claerbout	0486999325	fclaerbout@hotmail.com
grond	Ruben Segers	0474 88 40 69	ruben@kollebloem.be
energiegewassen	Jasper Wouters		jasperwouters2000@hotmail.com
agro-ecologie & agroforestry	Jeroen Watté	02/893 09 60	jeroen@wervel.be
Fair Trade lokaal	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
kemp	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
korte keten	Katrien Van Oost	02/893 09 60	katrien@wervel.be
zaadautonomie & gentechnologie	Louis De Bruyn	015/3303 53	louis.debruyne@telenet.be
soja	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
lokale eiwitvoorziening	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
WTO & voedselsoevereiniteit	Luc Vankrunkelsven	02/893 09 60	luc@wervel.be
diversiteit	Patrick De Ceuster	02/893 09 60	patrick@wervel.be
Jawel!	Jan Thoelen	0472/239839	agrikoeltoera@hotmail.com
inspringtheater	Souliman Diraa	0499/620651	diraa.souliman@gmail.com
vorming en educatie	Veerle Devaere	02/893 09 60	veerle@wervel.be

Wervel in tweede versnelling

Wervel is **in** beweging.

Dat had je natuurlijk al gedacht. Anders was het een stille dood gestorven.

Maar is Wervel ook **een** beweging?

Een breed gedragen maatschappelijke kracht die een grondige verandering wil?

Eerste versnelling

Sinds 2006 ontvangt Wervel een subsidie van de Vlaamse Gemeenschap als – jawel ! – sociaal-culturele beweging. En voor wat, hoort wat. We moeten ook tonen dat we het waard zijn. Onder meer door middel van een meerjarenplan. We hebben al een planperiode achter de rug. Onze doelstellingen waren toen nog vrij algemeen. Onze werkwijze bleef in de lijn liggen van de eerste 10-15 jaar. We gingen wel gericht te werk. Niet zo maar ‘mensen’ samenbrengen maar vertegenwoordigers van groepen en organisaties, *stakeholders*, zoals dat intussen heet. Eén voorbeeld maar: met onze campagne ‘Denk lokaal, eet lokaal’ gingen we niet alleen zelf ‘de boer op’. Nationale verenigingen bouwden het thema in hun eigen werking in.

Ook vestigden we niet alleen de aandacht op de ‘Grote Problemen’. Bijvoorbeeld ons soja-verhaal. Iedereen kent intussen de schade voor milieu, klimaat en mensen overzee én hier. We gingen op zoek naar andere eiwitbronnen, vooral in diervoeder. We kwamen uit bij korte voedselketen en boslandbouw (*agroforestry*).

En kijk. We konden al meteen ideetjes leveren. Na een colloquium over *agroforestry* nam de Vlaamse overheid maatregelen die de boeren konden helpen om tot de praktijk over te gaan. De Vlaamse wetgeving maakt het nu mogelijk kemp te oogsten voor het in zaad komt om het te gebruiken als kuilvoeder en de FOD Volksgezondheid laat nu toe om lupine en pawpaw op de markt te brengen voor menselijke voeding.

Tweede versnelling

In onze eerste planperiode zijn we als vanzelf concreter gaan werken. Meer gefundeerd, deskundiger ook.

Ons plan 2011-2015 gaat daarom in tweede versnelling. Eén zaak is: we willen mee aanschuiven aan de onderhandelingstafels waar over de toekomst van de landbouw wordt gedebatteerd én beslist. Maar we denken intussen ook voldoende erkenning te genieten binnen en buiten de landbouwsector om invloedrijke partners uit te nodigen om rond onze tafel te komen zitten. We blijven de landbouw breed zien, hier en overzee, niet alleen niches zoals die van de biologische landbouw, maar alle landbouwsystemen, niet alleen wat op het veld en in de stal gebeurt, maar ook in fabriek, winkel en bank. Vandaar dat we een grondige ‘transitie’ van voeding en voedselvoorziening in gang willen zetten. Maar evenzeer willen we onze nek uitsteken als het over concrete keuzes gaat: over kemp, over *agroforestry*, over een fairtradesysteem voor onze boeren.

De Redactie

Inhoudstafel

Vooraf	3
Vrijwilliger in de kijker	4
Pigbusiness	5
Intensieve veeteelt	6
Vlaamse steden voeden	8
Cancún: Compromis?	10
Kan het 's met cannabis	12
Waarom wij steunen	15
Winter-Boerenkost	16
Landbouw in transitie	19
Boer-consument	21
Duurzame grootkeuken	23
The New Peasantries	25
Otesha Action Plan	27
Agenda	28

Vrijwilligers van't eerste uur

2011 is het Europees jaar van het vrijwilliger. Wervel wordt voor een groot stuk gedragen door vrijwilligers. We starten deze rubriek met Cis en Maria die er van het eerste uur bij waren.

Ik bel aan bij Cis en Maria van Eyndhoven in Kapellen. Interessant: naast de deur hangt nog altijd het naamplaatje 'Wervel'. Maria was gedurende de eerste twaalf pioniersjaren Wervels boekhoudster. Ten huize van Cis en Maria verstuurdde we jarenlang de Wervelkrant. Momenteel coördineren de twee gezusters de basisgroep Antwerpen.

Cis, wat zijn je eerste herinneringen aan de Wervelkrant? "Ja, de eerste krant, 'Het Varkens-Tribunaal', verzonden we in het bezinningscentrum van de abdij van Averbode. Lus Mussche, Maria en ik zaten er tot 1 uur 's nachts aan uit te rapen. Lus' eerste kleinkind was juist geboren. Het is ongeveer even oud als Wervel zelf!"

En nadien, Maria? "We verzonden nog één krant bij Lus thuis en de volgende exemplaren van de krant hebben we dan een achttal jaren bij ons in Kapellen verzonden. Er kwam heel wat bij kijken: krant halen bij 'Tegendruk' in de Haantjeslei in Antwerpen.

Soms moesten we twee keer rijden, wegens het gewicht. We waren dikwijls meerdere dagen

op voorhand de bladen aan het uitrapen. De krant moest toen nog helemaal worden uitgeraapt en gevouwen. Op de verzendingsdag kwamen vrijwilligers helpen: bandjes omdoen, postzegels plakken (nadien zonder postzegel), adressen plakken. De auto zat dan telkens proppensvol en soms konden we pas de volgende dag naar de post. Op het uur dat we klaar waren, was de post soms al gesloten."

Cis, we kwamen hiermee serieus op jouw terrein van de huishouding... "Ja, het was meestal nogal geanimeerd. In de living en, als het weer het toeliet, in de garage en de berging. Uitrappen meestal beneden op een plank. Hugo zorgde voor schragen. Frans maakte van onze ladder en een plank een inpaktafel."

Maria: "Op de verzendingsdag zorgde Cis voor een warme maaltijd en Luc ging soms iets zoets halen voor bij de koffie. Ik zie nog Luc op zijn fietsje aankomen met Veerle F. rechtop staand achterop. Soms bleven mensen slapen: Marie-Pierre, Luc, ... Het waren drukke, maar gezellige werkdagen, al stonk onze flat nadien altijd naar inkt. Zelfs onze burens kwamen wel eens meehelpen."

Na een achttal jaren verhuisde de verzending naar het kantoor aan het Brusselse Noordstation. Bij de verhuis naar Mundo B werd het wat moeilijker om telkens een vaste groep vrijwilligers op te trommelen. Voor het nieuwe werkjaar 2011 namen we dan ook de beslissing om de krant te verzenden i.s.m. het atelier 'Etiket'. Die tak van vzw Atelier Groot Eiland in Sint-Jans-Molenbeek wil werk en kansen bieden aan de allerzwaksten op de arbeidsmarkt om tegelijkertijd ook armoede te bestrijden.

Dank, Cis en Maria, voor deze jarenlange inzet. Dank ook aan de vele andere vrijwilligers die al die jaren mee de krant de deur uithielpen!

Luc Vankrunkelsven

Wervel, varkens en soja

Eén van de rode draden door 21 jaar Wervelwerk is het aankaarten van de sojaverslaving van ons Europees landbouwsysteem. In dat verband vindt u op het portaal van wervel.be enkele initiatieven van voorjaar 2011:

- herpublicatie van een 'Vrije tribune' in *De Standaard* uit 1990 met de titel 'Minder varkens, meer prijs'. Het stuk vormde de aanzet voor de eerste Wervelkrant in de lange reeks: 'Het Varkens-Tribunaal'. *De Standaard* verkoos het stuk niet op te nemen, maar Vilt.be wel, wat een record aantal doorkliks opleverde richting wervel.be/mindervarkens

- een Open Brief van negen Belgische ngo's aan de Nederlandse ngo's die het proces van de zogenaamd 'maatschappelijk verantwoorde soja' ondersteunen. De brief werd opgevolgd door een gezamenlijke brief aan Belgische supermarkten.

Beide brieven zijn te vinden op wervel.be/openbrief

- bijeenkomst van de themagroep Landbouwbeleid rond het thema "Eiwittransitie vanuit de varkenscrisis: waar liggen de kansen?"

DE VERBORGEN KOSTEN VAN DE VARKENSINDUSTRIE

Het Britse 'Pigbusiness' organiseerde op 9 februari een beklijvende dag in het Europees Parlement.

Enkele impressies van Luc Vankrunkelsven, die erbij was.

Als KWB 20 jaar geleden al uitbazuinde 'Er zijn teveel varkens onder ons', dan ging het nog niet eens over de megastallen als die van Smithfield. Die teisteren niet alleen de Verenigde Staten, maar ook Polen, Roemenië, Duitsland, Latijns-Amerika. Kortom: ze duiken wereldwijd op. Niet te verwonderen dus dat de 'gastheer' een bont gezelschap was met de Pool Janusz Wojciechowski van de 'Europese conservatieven en reformisten', de Deen Dan Jørgensen van de 'Progressieve Alliantie van socialisten en democraten' en José Bové van de 'Europese Groenen'.

De film en deze dag komen op een historisch interessant moment. Het Europees Parlement (EP) zal namelijk voor het eerst kunnen mee beslissen over het model van landbouw na 2013. De industriële varkenssector is een extreem voorbeeld van hoge geëxternaliseerde kosten met structurele overproductie, gebaseerd op import van proteïnen en op uitbuiting aan beide kanten van de oceaan.

Na de filmvoorstelling vinden drie geanimeerde debatten plaats in de grote zaal van de christen-democraten in het EP: economische en sociale kosten, ecologische kosten, menselijke gezondheid en diergezondheid. In dit korte bestek is het onmogelijk om alle interessante interventies weer te geven. Enkele flitsen dus

welke instrumenten, leefbare prijs, etc. Het is vreemd in de Europese context zoveel over concurrentievermogen en competitiviteit te horen spreken, terwijl er zoveel 'steun' is voor grote bedrijven. Als je staatssteun krijgt, kan je bezwaarlijk zeggen dat je concurrentieel bent.

- De film gaat deels over de megavarkensstallen in Polen; dat verklaart de aanwezigheid van heel wat Poolse Europarlementairen in het debat. Zij verklaren: "In 2000 werden we verrast door de ruwe invasie van Amerikaanse bedrijven. De Poolse productie is nu enorm gekrompen met veel import vanuit Duitsland en Denemarken."

- Een ander Pools parlements lid merkt op: "De eerste verdeling in het EP is niet meer tussen progressief en conservatief, maar tussen de eerste 15 EU lidstaten versus Oost-Europa. Er moet een herverdeling van middelen komen in de EU voor een landbouw mét toekomst."

- De internationale koepel van de biolandbouwbewegingen (IFOAM) voert dit pleidooi: "We moeten niet voor extensivering gaan, maar voor ecologische en menselijke intensivering."

- "Het gemiddeld aantal hectares in de EU is 12 hectare. Laat ons meer regionaal en rond kleinschaligheid werken."

- "Er moet weer een link komen tussen veevoer en productie, tussen productie en de regio. Er moet een verplicht systeem komen van rotatie,

Uit verveling bijten ze dan maar elkaars staart af. Daarom wordt bij 90 % van de dieren de staart geamputeerd.

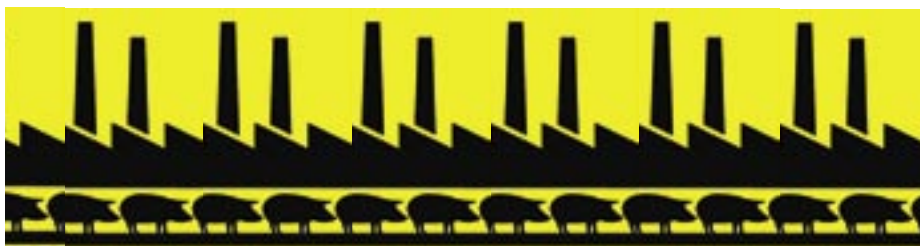
- Vanaf 2013 zouden de zeugen in groepen moeten gehouden worden en niet langer in te smalle, geïsoleerde boxen. Van dan af zal ook stro en stevig voedsel verplicht zijn.

- Cólín Nunan, antibiotica-adviseur voor de Soil Association (de bio-koepel in het VK) wijst hierop: "Sinds 2006 is er een ban op antibiotica, maar er is nog altijd een routinegebruik in veevoeder en water. Het blijft namelijk 'preventief' mogelijk, mits een veearts een voorschrift verleent. 96 % van de antibiotica gaat naar de varkens, 4 % naar de runderen. Daar schapen antibiotica niet verdragen, blijven zij buiten beeld in de dreigende antibioticaresistentie. Goede bacteriën in de dieren worden mee vernietigd; gevaarlijke bacteriën kunnen nu meer opkomen. De laatste jaren verschijnen zo nieuwe en gevaarlijke bacteriën. Zo werd de stafylokok MRSA voor het eerst in 1961 geïsoleerd. Het kan overgedragen worden van dieren op mensen. Het is nu een serieus probleem geworden. Vele dieren zijn drager van MRSA, vooral in de industriële bedrijven. Van buitenaf is er niets te zien, maar 25 % van de varkens zijn drager en 20 % van de mensen op de boerderijen. Uit een Amerikaans onderzoek blijkt dat het risico op het bedrijf 700 keer groter is dan bij de rest van de bevolking. Veel antibioticaresistentie bij de mens vloeit voort uit het overdadige gebruik van antibiotica in de diervoeding. Bepaalde antibiotica, vooral in gevogelte, kunnen gevaarlijk zijn. Daarom treft is nog veel onwetendheid."

- Een vraag vanuit de zaal: "Waarom niet meer focussen op meer veeteelt op basis van grasland? En waarom niet meer focussen op plantaardige voeding?"

- De situatie met de megastallen in Polen is sinds het maken van de film wat verbeterd, maar Smithfield is nu uitgeweken naar Roemenië. Daar is minder controle.

Luc Vankrunkelsven

die blijven nazinderen:

- "Beter honderd 'familiale' bedrijven dan één megavarkensbedrijf".

- De leden van de landbouwcommissie in het EP zijn in analyse en alternatieven niet zo uitgesproken als Bové, maar er is de laatste tijd toch veel steun.

- Het debat over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) gaat nu te veel over het uitdelen van (inkomens-)steun, terwijl het moet opengetrokken worden naar: met

met opnieuw de integratie van Europese proteïnen. Onrechtstreekse steun voor industriële landbouw uit de tweede pijler van het GLB moet afgebouwd worden."

- Denemarken heeft 5 miljoen inwoners en 25 miljoen varkens. De Europese Unie telt 500 miljoen inwoners en er passeren via de stallen jaarlijks 250 miljoen varkens. Het merendeel ervan huist in een industriële format. De dieren hebben geen stro zodat ze hun natuurlijke behoefte om te wroeten niet kunnen uitleven.

Voor de film, zie www.pigbusiness.co.uk. Enkele exemplaren zijn gratis bij Wervel te bekomen.

'luis in de pels' Wervel staat voor een rechtvaardige en verantwoorde landbouw. Om deze landbouw mee mogelijk te maken, zitten we aan onderhandelingstafels, voeren we actie, maken we studies, publiceren we, etc. Wervel was en is ook altijd een beetje 'luis in de pels'. Daarom deze rubriek, waarin mensen ongezuurd hun mening kunnen uiten. Wat in deze rubriek gesteld wordt, hoeft niet meteen het standpunt van Wervel zelf te zijn.

Iedereen verliest bij de intensieve veeteelt – of toch bijna

Waar komt ons vlees vandaan? Wat, van over de oceaan? Echt waar? Hoezo? Jawel, voor vlees op ons bord belandt, kost het kilometers en kilometers. Achter de intensieve vleesproductie gaan een heel aantal mechanismen schuil. De productie is nauw met globalisering verbonden en de gevolgen zijn al even globaal. Hier volgt een bescheiden, hopelijk ook wat originele poging om die mechanismen achter onze vlees- en voederproductie op een heldere manier voor te stellen, en - wie weet - , de lezer goesting te laten krijgen zichzelf in te schrijven in een wereldwijd verzet tegen dit vervreemdende agromodel.

"In de neoliberale globalisering, willen de kapitalisten die in de machtige landen leven, de ganse wereld veranderen in één groot bedrijf, waar koopwaar wordt geproduceerd, en in één grote markt, (...) waar de uitbuiting van de hele wereld verborgen blijft. (...) Zij respecteren niets, en ze komen binnen zoals zij dat wensen, alsof ze andere landen veroveren.(....) Zij eisen dat alles kan worden gekocht en verkocht, en aangezien de kapitalisten alle geld hebben, kopen zij alles op."

Uit De 6e Verklaring van de Lacandon-Jungle van de Zapatisten, Mexico

Het is geen sinecure om te schrijven over de Noord-Zuidverhoudingen. De conservatieve argumentatielijn ziet het Zuiden vaak als

'onderontwikkeld' van nature, en het Noorden wil naar verluidt gerust wel wat helpen, maar botst – zo heet het dan – op onkunde en onwil in het Zuiden. Progressieven vertrekken dan weer vaak vanuit het 'Noord versus Zuid'-perspectief, waarbij 'onze' winst in het Noorden steeds 'hun' verlies in het Zuiden veroorzaakt. In volgend artikel ga ik wat dieper in op het economische wereldsysteem achter de voeder- en veeteeltindustrie, vanuit de visie dat wij allen, zowel in Zuid als in Noord, aan het verliezen zijn tegen een uiterst klein groepje kapitaalkrachtige giganten. Dat werd mij de laatste jaren duidelijk door enkele persoonlijke ervaringen langs de 'sojaketen', de imaginaire ketting die ons West-Europese stukje vlees verbindt met de Zuid-Amerikaanse eiwitbron die 'onze'

varkens, koeien, kippen zo vlug doet groeien: de sojaboon.

Eind 2008 verbleef ik een aantal maanden in Paraguay, waar ik mij vooral bezighield met het ondersteunen van de strijd van de kleine boeren of *campesinos* tegen de expansie van sojamonoculturen. Een half jaar later nam ik met het Amsterdamse ASEED deel aan een 'varkenstournee' van twee weken door oostelijk Duitsland, waar momenteel heel wat megavarkensstallen worden gebouwd. Wij deden er aan straattheater en organiseerden infoavonden, in samenwerking met plaatselijke 'Bürgerinitiativen', georganiseerde groepen omwonenden, die die megastallen niet willen. Wij toonden er videoboodschappen van Paraguayaanse boeren, die de Europeanen expliciet vragen hen te helpen.

En daar begrepen velen de boodschap: als zij die gehate megastallen hielpen tegenhouden, dan zou er ook minder soja uit Zuid-Amerika nodig zijn, wat een zegen zou zijn voor de *campesinos*.

Er zijn heel wat frappante parallellen te ontdekken tussen het Paraguayaanse platteland

Ultima Hora 2004. Ontuiming van landbezetting in Paraguay, waar soja-expansiedruk erg hoog is.

en die Oost-Duitse dorpen. We zetten er hier alvast enkele op een rijtje:

Er is de link met de **klimaatverandering**. In Zuid-Amerika worden enorm veel bomen gekapt, om te wijken voor sojavelen, of om nieuwe grond te creëren voor boeren die omwille van de sojateelt moeten verhuizen. De mechanisering van de sojateelt zorgt ook voor heel veel uitstoot van fossiele brandstoffen. Maar ook de intensieve veeteelt in West-Europa doet haar duit in het zakje, onder meer door de methaanuitstoot van haar veestapel, en het veevoedertransport.

In de buurt van sojavelen zijn er heel wat **gezondheidsproblemen** wegens het veelvuldig sproeien van RoundUp, het herbicide van Monsanto dat onlosmakelijk verbonden is met de ggo-soja. Er zijn veel miskramen, astma, huiduitslag en kindersterfte. In Oost-Duitsland zijn er ook heel wat gezondheidsproblemen bij het besproeien van maïs, het krachtvoer dat varkens naast hun soja vreten. Wegens het veelvuldig antibioticagebruik in de stallen, is er ook heel wat MRSA (een superbacterie). Megavarkensstallen zorgen voor heel wat stank en vliegen, en ook voor heel wat... fijn stof. Een constante in beide werelddelen is, dat deze gezondheidsproblemen heel vaak onder de tafel worden geveegd.

In Paraguay worden **lucht, aarde en water** aangetast door het gebruik van herbiciden en pesticiden als RoundUp, 2,4-D, Paraquat enzovoort. Vaak verschrompelen hierdoor de eigen groenten van de *campesinos* en sterven hun kippen en varkens. In Oost-Duitsland verpestten de mestoverschotten evenzeer het milieu. Zo sterven heel wat vissen in de Oostzee, waar het vervuilde water uit de gebieden met veel intensieve veehouderij de algengroei stimuleert.

Zowel de intensieve sojateelt als de varkensteelt situeren zich vooral in de armste streken, waar grond goedkoop is en lokale overheden zwak staan. De agro-industrie maakt zoveel mogelijk gebruik van kapitaal, in de vorm van gesofisticeerde infrastructuur, chemicaliën en technologie, maar zo weinig mogelijk van **menselijke arbeid**. De emigratie

van *campesinos* wegens de soja-expansie is duidelijk aantoonbaar, maar ook in Oost-Duitsland, dat sowieso al een emigratie kent, bestaat de vrees dat de komst van de megastallen de laatste toeristen zal weggagen, met toenemende werkloosheid tot gevolg. Twee keer komt het investeringskapitaal ook vanuit het buitenland. In Paraguay zijn het meestal Braziliaanse rijkere boeren, in Oost-Duitsland zijn het Nederlandse ondernemers: zij mogen niet verder uitbreiden in hun thuisland, dus breiden ze maar uit in Oost-Europa. De weinige jobs die in Noord en Zuid vanuit dit model gecreëerd worden,

“Globaliseer het verzet! Globaliseer de hoop!”

(Strijdkreet van de Braziliaanse Beweging van Landlozen)

zijn meestal slecht betaald, gevaarlijk en ongezond. En toch slagen de buitenlandse investeerders vaak in hun invasie pogingen en verleiden zij lokale overheden met kleine giften, zoals de sponsoring van een voetbalclub, crèche of brandweerkazerne.

Internationale monetaire instellingen en banken doen hun best om sojamonoculturen in Paraguay **financieel** te stimuleren. De Europese Unie geeft het gros van haar landbouwsubsidies aan de agro-industrie, die zij in staat acht het meeste kortetermijnwinst te realiseren. Ook hier zien we dat verschillende banken hartstikke hun best doen om de varkensboeren te ‘helpen’, mits ze steeds groter willen worden. Ook het kleine clubje soja- en vleesgiganten ‘stimuleren’ de producenten, door hen voortdurend tegen elkaar uit te spelen.

Lokale en regionale **overheden**, zowel in Paraguay als in Oost-Duitsland, nemen niet zelden beslissingen ten gunste van de agro-industrie, die rechtstreeks ingaan tegen de belangen van een meerderheid van hun bevolking. Maar het brengt wel geld op, zowel boven als onder de tafel. En vaak worden de overheden hierin ondersteund door de grotere landbouwfederaties en de christendemocratische en liberale partijen.

De **bureaucratie**, vaak onderbemand, werkt meestal traag, en daardoor vaak in het

voordeel van de grote bedrijven, die zich altijd laten omringen door dure advocaten en adviseurs, niet zelden (ex-)ambtenaren. Zij buigen de reglementeringen om naar hun eigen zin of lappen ze niet zelden gewoon aan hun laars, wetende dat sancties meestal toch uitblijven. In Paraguay hebben antisoja-activisten de voorbije jaren bijvoorbeeld de overheidsadministratie op een gerichte manier onder druk gezet om hun eigen milieureglementering na te leven. De gevolgen laten zich raden. De overtreders werden niet gesanctioneerd, maar de wetgeving rond ontbossing en pesticidgebruik werd

gevoelig verzwakt. Probleem opgelost. Bureaucraten hebben vaak ook weinig tegen grootschaligheid, omdat ze dan makkelijker overzicht hebben, en minder papierwerk.

Zowel in Paraguay als in Oost-Duitsland, maar ook daarbuiten, hebben de klokkenluiders het niet makkelijk. Ze zijn versplinterd en vertwijfeld en hebben vaak enkel zicht op de gevolgen in hun eigen achtertuin. Maar toch zien we een evolutie. Dorpsgemeenschappen ontdekken elkaars strijd, eerst in eigen streek, maar meer en meer ook transcontinentaal, en beginnen de verbanden te beseffen in het wereldwijde verzet tegen het agro-industrieel model, dat ons allen tot verliezers maakt.

Samenwerking ligt voor de hand, en als we er nog enkele problemen bijpakken, kunnen we onze coalitie nog vergroten. En zo dwingen wij samen op termijn zelfs de grootste giganten op hun knieën.

Steven Desanghere

Steven liet de redactie ook nog weten dat sinds anderhalve maand de campagnesite www.goedkoopvleesstinkt.be online is. Een initiatief van bezorgde Colruytklanten die druk willen zetten op de supermarkt om écht duurzamer (en dus duurder) vlees te verkopen.

Hoe zullen Vlaamse steden zich in de toekomst voeden?

Voedselteams en Wervel organiseerden in Leuven december 2010 een dag rond korte keten en voedselstrategieën. Eén van de sprekers was de Nederlandse Simone Plantinga. Dit artikel is een verder doordenken op deze vormingsdag.

Het is voor steden als Brugge en Gent, en ook kleinere aangewezen om vooruit te kijken, met als centrale vraag: hoe gaan al de stedelingen zich in de toekomst kunnen voeden op een manier die duurzaam en rechtvaardig is? Want ook Vlaanderen ontkomt niet aan de bevolkingsgroei. Voor de toekomst tot 2025 zal de toename naar verwachting vooral plaatsvinden in de grootsteden en de kleinere provinciale steden. Maar stadsbewoners produceren hun eigen voeding niet, ze zijn daarvoor afhankelijk van verre en nabije (platte)landen en een onhoudbaar voedselsysteem. Het huidige landbouwmodel is immers zo destructief dat het onwaarschijnlijk is dat het nog lang zal meegaan. Wat wordt het alternatief?

Een nieuwsoortige landbouw zal alleszins ook rekening moeten houden met de verstedelijking. Als ze daarin slaagt, hoeft het groeien van steden niet alleen negatieve effecten te hebben op de rurale economie, integendeel. De voorwaarde is wel dat er ingezet wordt op een nieuwe soort voedselplanning die geïntegreerd is en territoriaal: met sterke aandacht voor stedelijke strategieën, korte voedselketens, met respect voor alle omgevingsfactoren zoals de economische positie van primaire producenten, duurzame productie- en afzetmethoden, biodiversiteit, met het vertrouwen van consumenten, de invloed op onze gezondheid, met klimaatopwarming ...

De toekomstige steden, ook de Vlaamse, zullen met andere woorden voedselmodellen moeten ontwikkelen die weer aansluiting vinden bij hun omgeving. Zo een planning integreert het beleid voor productie en consumptie en stelt dus voeding centraal als verbindend element.

Stedelijke voedselstrategieën worden stilaan wereldwijd ontwikkeld, maar de aandacht ervoor ging voorlopig aan Vlaanderen voorbij. Ten onrechte.

Over de grens

Buitenlandse voorbeelden zijn er genoeg. In onder meer het Verenigd Koninkrijk, Canada, Cuba en veel andere landen winnen stedelijke voedselstrategieën aan belang. Toronto, om er één uit te pikken, beschrijft haar *Food Strategy* als 'a bold initiative to show how cities can help build a healthy and sustainable food system for the 21st century'.

Ook vlakbij in Nederland, neemt stedelijke voedselplanning een hoge vlucht. Eén van de eersten was er de Proeftuin Amsterdam, een Voedselstrategie voor stad en regio met nadruk op het onderhoud van lokale afzetkanalen, het behoud van het agrarisch groen, het verduurzamen van het stedelijk voedsel via korte ketens en een charter duurzame catering, het stimuleren van voedselkennis en -scholing enzovoort. Vandaag is er ook veel aandacht voor Agromere, het futuristische project voor stadslandbouw in de snelst groeiende stad van Nederland, met name Almere. Als basis voor nieuwe wijken waar de komende jaren 60.000 woningen worden gebouwd, wordt ingezet op een verweving van landbouw en bewoning en een maximaal aandeel lokaal verbouwde producten. Boeren, stadsplanners, woningbouwers, natuurliefhebbers en andere inwoners werken er samen aan. De stad Groningen zette de Engelse Carolyn Steel aan het werk voor de ontwikkeling van een Regionale Voedsel Visie. Zij schreef een document dat wil inspireren om van Groningen een voedselplaats te maken, een *sitopia*. En ze schrijft over het Groningse land, het transport en de markt, over de keuken en de tafel, het afval, de eetcultuur... Maar er is ook Utrecht, 's Hertogenbosch, Rotterdam,...

En in Vlaanderen?

Eind 2010 ontving Lier als honderdste gemeente de titel van fairtrade gemeente. Naast een reeks andere voorwaarden is in dit verband criterium zes van het charter van groot belang. Een fairtrade gemeente verbindt er zich toe om jaarlijks een initiatief

te nemen om lokale productie en consumptie te promoten. Het leidt meestal tot eenmalige activiteiten zoals een boerenmarkt, een infoavond, het uitbrengen van een brochure over de nabije voedingsbronnen, het schenken van eerlijke wijn op recepties, ... Zonder daar geringschattend over te doen, maar het mag toch iets meer zijn?

Brussel dan kondigde in 2010 haar Actieplan voor Duurzame Voedingspatronen af. Een grootse naam voor een mager beestje. Het plan heeft als basis de vaststelling dat in het stadsgewest zelf geen productie meer bestaat. Wat was er geworden van de 23 boeren die de hoofdstad nog kende anno 2005? Opgeslorpt in *Babylon System*?

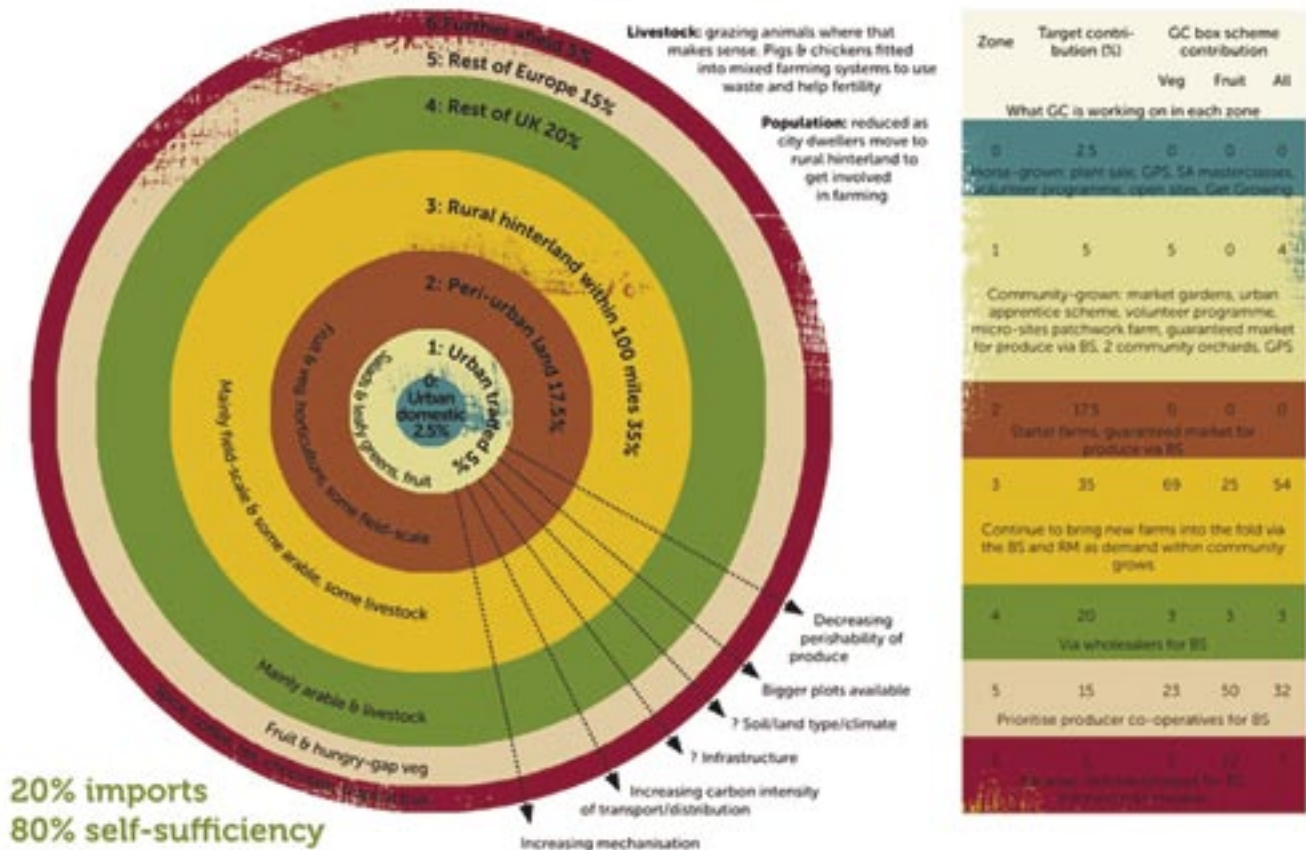
In de Vlaamse landelijke gemeenten is er wel nog eens sprake van een landbouwwaad. Als we moeten wachten op de vernieuwingsdrang die daar doorgaans uit spreekt, blijft het nog lang stil. Hoog tijd dat de bestaande landbouwraden hun deuren openzetten en nieuwe partners aan de tafel nodigen. Of omgekeerd: hoog tijd dat nieuwe gesprekpartners zich aan de gesprekstafel presenteren.

Oefengrond Leuven

Voedselteams maakte recentelijk werk van een eerste oefening in de stad waar ook haar eerste experimenten met lokale groepen doorgingen. In Leuven was dat, anno 1996. Tijdens een Leuvens Klimaatforum in oktober '10 werd een landbouwdebat georganiseerd. Vooraf was een landbouwprofiel van de stad opgemaakt door het in kaart brengen van de evolutie van het aantal Leuvense boeren,

What a sustainable re-localised food system might look like in the future

Een variant op het model: Growing Communities Food Zone

Julie Brown van de Londense organisatie Growing Communities ontwikkelde een Food Zone Diagram. Hiermee kan een gemeenschap bepalen waar haar ambities liggen op het herlokalisieren van haar voeding. Het diagram toont welke voeding er kan bekomen worden uit de verschillende geografische zones die haar stad of regio omringen. Het betekent zoveel als het toepassen van het subsidiariteitsprincipe op voeding: maximaal produceren op het land dat het meest nabij is. Het diagram start bij de privétuinen van inwoners en gaat verder via de landbouwgronden binnen de gemeentegrenzen, over de ruime stadsrand en het rurale hinterland en gaat zo verder tot er een beperkt aandeel overblijft waarvoor de internationale voedselmarkt nodig blijft. Het voedseldiagram is voornamelijk een theoretisch model gebleven, want Brown is geen onderzoekster en heeft haar handen vol met de dagelijkse leiding van haar organisatie die in Londen groentepakketten aanmaakt en boerenmarkten organiseert.

hun productiearealen, de ligging van de landbouwgronden enzovoort. De toestand van de natuurlijke voorwaarden om aan landbouw te doen - grond, water, klimaat - werd beschreven en ook de bestaande lokale landbouwpolitiek en -economie werden naast elkaar gelegd. Tot slot werd het potentieel aan productieve tuinen ingeschat omdat de productie buiten de markt ook voorwerp van voedselplanning kan zijn. Deze *profiling* leidde tot een reeks voorstellen, eerder nog ideeën, die logisch volgden uit de olijsting van gegevens via het opgemaakte profiel. Voor deze aanpak, was Toronto het gebruikte voorbeeld.

Tijdens het georganiseerde debat vonden een groepje direct betrokkenen elkaar. Het leidde ondertussen tot het samenroepen van

een - eveneens informele - adviesgroep voedselbeleid en een eerste voorstel van maatregel. Met name de vraag dat Leuven zou afzien van het plan voor een aparte boerenmarkt, omdat het een te hoge werkdruk voor boeren/marktkramers zou betekenen. Als alternatief werd een aanbod van gratis staanplaatsen op de bestaande weekmarkten voorgesteld voor boeren/kramers met de verkoop van eigen productie. Zo werd het voorstel ook aanvaard door de gemeenteraad. De aanpak in Leuven heeft naar mijn idee een strategischer planning nodig. Met haar aanpak wil landbouwschepen Vanhoof komen tot snelle besluiten met minimaal aantal overleguren. En dat heeft ook zijn voordeel.

De toekomst zal het uitwijzen, maar het

eerste baken is alvast verzet: het gesprek werd uitgebreid en door na te denken vanuit voedsel vinden de klassieke gesprekspartners in Leuven - uiteraard Boerenbond en nieuwe actoren zoals Voedselteams, Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren (VELT), Ethisch Vegetarisch Alternatief (EVA) en Het Open Veld (eerste CSA-boerderij in Vlaanderen) een gemeenschappelijke basis voor overleg.

Wim Merckx

Wim Merckx is regioverantwoordelijke Vlaams-Brabant van vzw Voedselteams. Hij nam recent deel aan de opleiding Voedsel en Stedelijke Ontwikkeling van de Universiteit Wageningen en is mede-organisator van het Leuvense Klimaatforum.

De Cancún-klimaattop goed compromis of kapitalisering van Moeder Natuur?

Terwijl de officiële VN-klimaattop plaatsvond in Cancún in Mexico (29 november – 10 december), hield Via Campesina, de wereldwijde koepelvereniging van 300 miljoen boerenfamilies, samen met talrijke Latijns-Amerikaanse partnerorganisaties een alternatieve top: het Forum voor Klimaatrechtvaardigheid. Onze reporter was ter plaatse en laat ons de lokale sfeer opsnuiven.

Alternatieve top

In de beste traditie van de regionale en wereldwijde sociale fora, werd een kamp opgezet. Niet bij het luxe Moon Palace van de ministers, maar in een volkssportcentrum in het hart van Cancún. Daar was ruimte om met debatten, analyse en manifestaties aandacht te vragen voor de valkuilen in de officiële onderhandelingen, want die dreigden door een zwakke uitvalsbasis sinds Kopenhagen (december 2009), steeds meer te verzanden. De geografische isolatie van de officiële top, die bewust werd opgelegd door de Mexicaanse overheid, werd gecompenseerd door regelmatige verslagen van partners die wél een toegangsbadge konden bemachtigen.

Als Wervel'aar voelde ik mij geroepen om in te gaan op de vraag van Via Campesina om vrijwillig te tolken tijdens het forum. Toevallig moest ik trouwens bij de start van het forum in Cancún zijn, dus was mijn bereidwilligheid evident. Ik kreeg bij aankomst op de tweede dag al heel wat achtergrond, want de analyses van boeren en inheemsen en de eerste geluiden uit de officiële top werden druk bediscussieerd. Industrielanden leken niet alleen een vrijwillig akkoord na te streven met weinig ambitieuze reductiedoelstellingen voor zichzelf (zoals in Kopenhagen), maar legden tevens steeds meer nadruk op voorstellen die negatieve gevolgen hebben voor ontwikkelingslanden, boeren en inheemsen in het bijzonder, en Moeder Natuur in het algemeen. Volgens Via Campesina is de aanleg van biobrandstoffenplantages als compenserende maatregel voor de uitstoot van bedrijven in ontwikkelde landen hier een goed voorbeeld van. Die hebben in recente jaren hun nefaste rol aangetoond: ze verdrijven boeren van hun grond en zijn nefast voor regionale ecosystemen. Ook de promotie van REDD (Reducing Emissions from Deforestation and Degradation), een mechanisme dat bossen wil privatiseren als "beschermingsmaatregel" en monocultuurbossen wil aanplanten, kan

desastreus uitdraaien voor (de ongeveer 1,5 miljard) inheemsen en boeren die – minstens ten dele – afhangen van bossen voor hun levensonderhoud. De internationale grondspeculatie en -roof, reeds volop aan de gang door voedseltekorten tijdens de recente voedselcrisis, zou daardoor nog erger worden. Verschillende Via Campesina-karavans reisden door Mexico tijdens de week voor de top, om de effecten van klimaatsverandering en milieuverloeding ter plaatse vast te stellen. Zij berichtten over megastuwdammen zonder instemming van de lokale bewoners, riviervervuiling die kinderen ziek maakt, een vuilnisverbrandingsinstallatie, een net buiten Mexico Stad geplande luchthaven, vervuiling door olie-exploitatie, de eerste ggo-maïsvelden in het noorden van Mexico (volgens de overheid geen oorsprongsgebied van maïs) en nog veel meer.

Magere ambities

Heel wat bedrijven en sommige onderzoeksinstellingen verklaren dat reductiedoelstellingen inzake koolstofemissies van 50 tot 80% haalbaar zijn voor Europa --gesteld natuurlijk dat de

overheid zwaar investeert met publieke fondsen. Dat betekent bovendien een voorsprong op het vlak van innovatieve milieutechnologie en een besparing op de koolstofemissies die moeten worden gecompenseerd door te investeren in schone energieprojecten of bebossing. Tegelijkertijd moeten ontwikkelingslanden begeleid en ondersteund worden om de opwarming te lijf te gaan en zich aan te passen.

Heel wat overheden van geïndustrialiseerde landen willen de uitdaging echter niet aangaan, uit vrees dat ze de investeringen nodig op korte termijn (in de grootteorde van enkele honderden miljarden dollars per jaar) niet verkocht krijgen aan hun kiezers. Onder druk van hetzelfde bedrijfsleven en banken, die hier duidelijk een dubbele rol spelen, hechten de onderhandelingen veel belang aan koolstofhandelsmechanismen, zoals het bestaande Clean Development Mechanism (CDM), voorzien in het Kyoto-protocol. Daarbij komt een groot deel van de financiering tegen klimaatverandering onder controle van de privé-sector.

De emissiebesparende projecten worden veelal tenietgedaan door de emissierechten die ze creëren; die worden opgekocht door bedrijven met een grote uitstoot. De koolstofcompenserende projecten zijn een grote bron van inkomsten: er zijn er al enkele die meer dan een half miljard dollar aan emissierechten

zouden kunnen opbrengen. Ze zijn ook een manier om het imago van bedrijven groen te wassen, hoewel ze bij andere activiteiten nog steeds milieu- en mensenrechtenmisstanden plegen - zoals Shell, dat zowel ravage aanricht bij olie-exploitatie in Nigeria als investeert in moeraswoud in Indonesië.

Een kritisch geluid

Na een week onderhandelen, net voor de ministers en staatshoofden voet aan wal zetten om knopen door te hakken, was het duidelijk dat de onderhandelingen niet de goede kant opgingen. Geruchten over een geheime onderhandelingsstekst die als een wit konijn uit een hoed zou worden getoverd, deden in het kamp de ronde.

Boerenleiders waren het eens dat geen akkoord te verkiezen was boven een slecht akkoord. Om hun visie kracht bij te zetten, werd er op dinsdag 7 december een grote manifestatie van ongeveer drieduizend deelnemers uit 25 landen georganiseerd in het centrum van Cancún en op de weg naar het hotel "Moon Palace". Daar voerden de afgevaardigden hun "bovenaardse" onderhandelingen, op het eigenste moment dat het ene vliegtuig na het andere landde om de regeringsleiders ter plaatse te brengen.

De bonte stoet van boeren, inheemsen (vooral de Boliviaanse delegatie was goed vertegenwoordigd), anarchisten en andersglobalisten, trok heel wat aandacht van lokale en nationale media. Omdat het protest geweldloos bleef, was er zelfs aandacht voor de eisen en bezorgheden van de beweging: kleine boeren worden serieus bedreigd door klimaatverandering en zijn tegelijkertijd sleutel tot het probleem, omdat ze de aarde met hun duurzame landbouwpraktijken afkoelen. Hun aanpak verschilt totaal van de geïndustrialiseerde landbouw, die veel bijdraagt aan de opwarming door de chemische inputs en het vele transport om producten van de ene kant van de aardbol naar de andere te slepen. Het ter plaatse trappelen van onderhandelaars werd geïnterpreteerd als tijdswinst om van klimaat een business te kunnen maken, o.a. door REDD en koolstofcompenserende biobrandstofplantages te implementeren. Speciale aandacht ging uit naar Lee Hyung-Kae, de "modelboer" die tijdens de Wereldhandelsconferentie van 2003 in Cancún zichzelf doodde, omdat hij niet op kon tegen de liberalisering van de landbouwmarkten.

De Boliviaanse delegatie telde 100 deelnemers, en dat is geen toeval. Evo Morales organiseerde in april 2010 een opvolgingsconferentie in Cochabamba om een alternatief te bieden voor de povere resultaten in Kopenhagen. Zo'n 35000 deelnemers concludeerden na drie dagen debat dat de geïndustrialiseerde landen hun koolstofemissies met 50% moeten laten dalen tegen 2020, dat de broeikasgasconcentratie de 300ppm niet mag overschrijden, dat 6% van hun BNP moet worden besteed aan bijstand voor ontwikkelingslanden om de klimaatverandering het hoofd te bieden. Tevens pleit Cochabamba voor de oprichting van een VN Hof voor Klimaatgerechtigheid, met reële inbreng voor de ontwikkelingslanden, ondersteuning van duurzame landbouw en integraal bosbeleid met inbreng van de lokale bevolking.

Tijdens de voor-onderhandelingen en op de top zelf, roeide de Boliviaanse VN ambassadeur Pablo Solón vergeefs tegen de stroom in om de verwijzing naar de Cochabamba-akkoorden in de onderhandelingssteksten te houden. In de cynische onderhandelingscontext baatten zelfs de recente alarmerende cijfers niet, die waarschuwen dat de klimaatverandering nu reeds 300.000 doden per jaar veroorzaakt.

Afgevoerd op Jatropha-olie

De manifestatie werd geblokkeerd door de militaire politie, die de toegang naar het onderhandelingscomplex Moon Palace en naar de luchthaven veilig wilde stellen. Toch onttaarde een persconferentie van de civiele samenleving (met o.a. Friends of the Earth) binnen de conferentie zelf tot een spontaan protest tegen REDD en biobrandstofplantages, waarop de ngo-afgevaardigden hun toegangsbadge werd afgenomen alvorens verwijderd te worden met bussen, met ironisch genoeg de slogan 'voortgedreven met 10.000 ha Jatropha', een gewas waaruit biodiesel wordt geproduceerd.

Op donderdag werd het kamp een hart onder de riem gestoken met een bezoek door Evo Morales. Tegelijkertijd was de talrijke opkomst een morele opsteker voor de Boliviaanse president, die tijdens de onderhandelingen stelselmatig werd geïsoleerd. Het valt af te wachten of hij met zijn ideologische bondgenoten, zoals Cuba, Venezuela en Ecuador, in de toekomst een sterker blok kan vormen, aangezien die het nu tijdens de onderhandelingen lieten afweten.

Een grote stap voor de onderhandelingen, een kleine stap voor het klimaat, een gevaarlijke stap voor boeren en inheemsen?

Wanneer zaterdagmorgen de resultaten van de eindtekst van de conferentie bekend worden gemaakt, zit ik al op de bus naar Mexico City. 's Avonds wordt duidelijk dat de vrees van Via Campesina grotendeels bewaarheid wordt. Regeringen en de meeste ngo's noemen de top een bescheiden succes omdat het constructief onderhandelingsklimaat op VN-niveau hersteld is, maar wij stellen vast: er zijn geen concrete emissiereductiedoelstellingen vooropgesteld, het vervolg op het Kyoto-protocol vanaf 2012 blijft door de blokkering van de VS, Canada en Japan een raadsel, en er zijn maatregelen geconcretiseerd met een... boea constrictor onder het gras. Voor de meeste waarnemers zijn de akkoorden rond klimaatimpactvermindering en -aanpassing, beheer van bossen en een groen fonds en technologieoverdracht voor ontwikkelingslanden een uitgestoken hand naar de kwetsbaarste landen. Tegelijk zetten ze de deur open voor privatiseringsmaatregelen van natuurlijke hulpbronnen, onbetrouwbare financieringsmechanismen door het bedrijfsleven, en een mogelijke dominante rol voor de financiële instellingen Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds. Die denken hun greep op de economie van ontwikkelingslanden te kunnen versterken door middel van klimaatmaatregelen en inmenging in het beheer van hun natuurlijke hulpbronnen.

De zoektocht naar gelijkheid, naar holisme, naar ecologische rechtvaardigheid en naar het respect voor de cosmovisie van de inheemse volkeren is veraf van de onderhandelingsstafels, die vooral prijskaartjes willen plakken op water, grond, bossen en water. Een echte ommekeer inzake de klimaatopwarming blijft veraf. De emotionele oproep van de kwetsbare eilandstaatsjes zoals Tuvalu, voor wie nu al het water aan de lippen staat, is grotendeels in dovemansoren gevallen. Afwachten dus of de top in 2011 in Durban (Zuid-Afrika) beterschap brengt.

Jonas Vanreusel

*Meer weten: climatevoices.wordpress.com > Klik op Cancún/COP-16 > bericht van 18/12/2010
www.redd-monitor.org, www.viacampesina.org*

Neen, Wervel lanceert geen campagne om mensen te doen stoppen met tabak roken, maar om mensen aan te zetten tot ecologische aankopen: verschillende afgewerkte producten bevatten immers kemp, de niet-hallucinogene variant van Cannabis sativa: papier, ondergoed, zeep, voeding, werktuigen, auto's en huizen.

Op een eerste brainstorm met een heel diverse groep geïnteresseerden beslisten we daarom niet alleen op voeding te focussen, maar evenzeer op papier, kledij, cosmetica, composietmaterialen en bouw. We opteerden om de campagneslogan cassant te houden en het omstreden "cannabis" niet te mijden; het is per slot van rekening de officiële Latijnse naam. Ook het festival-idee laten we niet vallen: we proberen met kempstrobelen enkele iglo's in mekaar te steken die op de zomerfestivals zullen figureren. Met hun vorm verwijzen ze naar de klimaatproblematiek, maar het zijn tegelijk stille-ruimten in de feestende muziekweide die het isolatiepotentieel van kemp illustreren.

We opteren ook om zaaizaad aan te kopen dat in het voorjaar kan verdeeld worden over CSA¹-boeren en particulieren die de teelt op kleine percelen willen uitproberen. In samenwerking met de Duurzame Drukker wordt ook A4-kemppapier aangeboden en we gaan aftoetsen met Chanvre Wallon hoe de campagnes aan beide zijden van de taalgrens kunnen samenspanen.

Op 5 en 6 februari lanceerden we de nieuwe campagne op Ecopop, met groene spulletjes als borrelnootjes, gelaatscrèmes, slippers, schoenen, pampers, isolatiedekens, slijpschijven, fietsen, auto's en huizen. En dat allemaal op een duurzame voetafdruk van 2 m² infostand. De Hemp Fashion Show van de Leuvense kledingzaak Hempmade is net voorbij en op kookdemonstraties kookten we met kempzaad en konden we geïnteresseerden doorverwijzen naar andere stands waar ze bouwmaterialen en luiers in kemp konden verkrijgen.

Patrick De Ceuster

Bamboo-bike van Calfee (VS): deze producent van carbonvezelfietsen beweert dat het bamboe-frame het beste schokken absorbeert en het sterkste is van alle modellen die hij maakt. De koppelstukken die de meeste krachten opvangen, zijn van kemp-composiet. www.calfeedesign.com/products/bamboo/

Kan het 's drugsvrije eco-innovatie

Chocoladecake met kempzaad: het gepelde kempzaad is verkrijgbaar in de natuurvoedingswinkel en kwam tot nog toe via Ierland helemaal uit Canada. Binnenkort is er ook gepeld zaad van eigen bodem verkrijgbaar onder de handelsnaam Hemp. Misschien lijkt gepeld kempzaad duur, maar het blijft goedkoper en voedzamer dan pijnboompitten. Enkele recepten op wervel.be/downloads/henneprecepten.pdf

Peek a Boo-ondergoed van Enamore (UK): een combinatie van zijde en kemp die aantoont dat kempekledij de geitenwollensokkenfase volledig ontgroeid is. Democratisch geprijsd aan 80 euro op de online-shop. www.enamore.co.uk

¹ CSA staat voor Community Supported Agriculture, landbouw voor lokale productie gedragen door de gemeenschap. Deze innoverende ondernemingsvorm is aan een steile opmars begonnen in Vlaanderen.

OPROEP!

Spring jij ook mee op de barricades voor een wereld waar plaats is voor drugsvrije eco-innovatie? Vraag bijvoorbeeld een actiekoffer aan met infobrochures en staaltjes van producten om een infostand te houden in jouw gemeente. Er komt beknopte info bij voor diegenen onder ons die niet thuis zijn in het milieu. Er zit ook een heuse cannakwis bij. Of help ons om deze gereputeerde eco-producten op te sporen en ze uit de clandestiniteit te halen. Meld elk THC-vrij cannabisgebruik! Een nieuw product met kemp gezien in de winkel of een persbericht gehoord? Meld het op meldkemp@wervel.be! Zo maken we een exhaustieve olijsting van waar die THC-vrije cannabis overal ondergedoken zit.

Elke niet-hallucinogene inzending maakt kans op een gratis kemp-product.

Het huis van André Diran: zijn huis is opgetrokken in houtskelet en kempkalk te Estrennes (FR). De kemp teelde hij zelf. Totaalbudget 154.000 euro. maisonchanvre.canalblog.com

met Cannabis?

De Kestrel: dit is een elektrische wagen van Motive Industries (CAN). Dit jaar wordt het prototype van deze ecologische wagen gebouwd, waarvan het plaatwerk volledig van kempcomposiet is gemaakt. www.motiveind.com/kestrel-main

Plantex-schuurschijf van Eisenblaetter (D): deze wordt in België geïmporteerd door Finitec. Om beter druk en opwarming te weerstaan, werd de basis van deze schijf vervaardigd van kempcomposietplastic. www.eisenblaetter.de/eng/products/flap-discs/plantex-universal

Egyptische revolutie laat importeur van ecologische sla-olie vrij

- 3 februari, Hemp Industries Association-

Een onschuldige Amerikaanse zakenman werd op 30 december in Egypte opgepakt op beschuldiging van drugssmokkel. Mostafa Soliman, de eigenaar van Health Harvest, importeerde in Egypte kempolie die minder dan 0,0005 % THC bevatte. Voor het *ancien regime* in Egypte reden genoeg om hem te arresteren op beschuldiging van drugssmokkel. Bij zijn veroordeling riskeerde hij opgehangen te worden. Maar na een maand van opsluiting brak de volksopstand uit in Egypte. Nadat de gevangenis in brand was gestoken door de bewakers, werden de gevangenen door de betogers bevrijd en Soliman kon ontsnappen. Nu zoekt hij steun in de VS om opnieuw een visum te krijgen om weer huiswaarts te keren. Hopelijk brengt de Egyptische revolutie ook meer vrijheid voor kempvoeding.

www.votehemp.com > News-Press Releases > Bericht 3 februari 2011

Pleidooi voor kemp in de voeding Welkom op de internationale conferentie over kempvoeding

Na vier jaar lobbywerk is er nog niet veel opgeschoven in de wetgeving omtrent gebruik van kemp in de voeding. Nochtans steunden ook Bioforum, Boerenbond, FWA, Colruyt en Delhaize de vraag om de Cannabisvariëteiten met een THC¹-gehalte dat 100 keer lager is dan dat van marihuana, toe te laten in de voeding zoals ook in de VS en de rest van Europa. Er is intussen wel bereidheid tot samenwerking op de Federale Overheidsdienst Volksgezondheid, maar de wet blijft zoals hij is: het is verboden om voeding op de markt te brengen waarin Cannabis sativa verwerkt is, met uitzondering van de etherische olie.

Op afzonderlijke producten kan een uitzondering aangevraagd worden op basis van een THC-analyse, maar dat vormt geen solide basis om investeerders warm te maken om in te zetten op kempvoeding. De gehanteerde THC-limieten zijn niet alleen strenger dan de detectielimiet van de meeste labo's, maar de uiteindelijke beslissing ligt nog steeds bij de minister, ook al haal je die THC-norm. Bovendien maakt de huidige wet geen onderscheid tussen wiet en kemp, waardoor je perfect een toelating kan krijgen om cake met wietzaad op de markt te brengen, aangezien het zaad bijna geen THC bevat.

Allemaal redenen genoeg om een wijziging te vragen in de wet zodat er een duidelijk onderscheid komt tussen kemp en marihuana en zodat het eindproduct niet standaard nóg eens moet

gecontroleerd worden door de producent, als we vertrekken van gecontroleerde basisingrediënten. In de VS is zelfs de teelt van kemp nog niet legaal, maar geïmporteerde kempvoeding wordt daar op die manier gereguleerd en problemen hebben zich daar nog nooit voorgedaan.

Om onze ondernemers en overheid te overtuigen van het succes van kempvoeding in Canada en de VS, organiseert Wervel op 20 mei een internationaal congres rond kempvoeding in Europa. Mede-organisatoren zijn Bioforum, Fevia, Comeos (het vroegere Fedis) en de Canadese ambassade (onder voorbehoud). Na de uiteenzetting van specialisten uit Canada, Duitsland en België, geven we het laatste woord aan een vertegenwoordiger van de Minister van Volksgezondheid.

"Hempfood in Europe: opportunities for Belgium?"

in Mundo-B (Edinburgstraat 26, 1050 Brussels)

op donderdag 20 mei, 13.00 – 17.30 uur

Deelnameprijs 50 euro

Rode bietenpuree met gepeld kempzaad

¹ THC staat voor Δ 9-tetrahydrocannabinol, de hallucinogene stof die marihuana bevat.

"Tegen ggo's zijn was immoreel"

Dan Glickman, Clintons Minister van Landbouw, geeft nu in interviews te kennen: "Iedereen in Washington DC ging er als vanzelfsprekend van uit dat biotechnologie de wereldproblemen op het gebied van voeding zou oplossen en dat gentechnogewassen de hongerigen zouden kunnen voeden. Tijdens mijn jaren in Washington DC was het haast immoreel te denken dat biotechnologie niet oké was. Wie tegensputterde, was een tegenstander van de vooruitgang en niet helemaal goed bij zijn hoofd. Er was gewoon geen ruimte om er een bredere visie op na te houden." Time-Magazine vat 'het probleem' kernachtig samen: "Landbouwpolitiek is in Amerika verworden tot een steunprogramma voor megabedrijven – grootverbruikers van brandstoffen, water en bestrijdingsmiddelen, en verantwoordelijk voor de meeste broeikasgassen. En de toeleveranciers van de fastfoodindustrie. Een ontwikkeling die direct samenhangt met de ontvolking van het Amerikaanse platteland." Hoe zit dat eigenlijk in de Europese Unie...?

Luc Vankrunkelsven

Wikileaks zet gentech-lobby in hemd

De Amerikaanse ambassadeur in Parijs adviseerde eind 2007 Washington om in antwoord op de Europese houding tegenover ggo's een handelsoorlog te ontketenen "die heel Europa pijn doet, maar vooral de ergste schuldigen het zwaarst treft". Die wraakactie moest afgemeten zijn en vol te houden, omdat "we niet direct een overwinning moeten verwachten". Volgens The Guardian zouden ook nieuw uitgebrachte ambassadeberichten aantonen dat VS-diplomaten wereldwijd ggo's doordrukken als strategisch regerings- en commercieel imperatief. Jeffrey Smiths van het Institute for Responsible Technology geeft op de Amerikaanse tvzender Democracy Now! duiding. Bekijk op wervel.be/wikileaks. Jeroen Watté

Waarom wij Wervel steunen

De sector van sociaal-culturele bewegingen heeft te kampen met forse besparingen van 25%, meer dan welke andere sector ook. Op die manier moeten we jammergenoeg ook snoeien in onze plannen voor de komende jaren. We hopen dat we op uw steun mogen rekenen om toch zoveel mogelijk uit te voeren wat we gepland hebben. In deze rubriek laten we mensen aan het woord die ons steunen.

Omdat voedsel en landbouw van levensbelang zijn

Wij steunen Wervel omdat er voor ons alleen toekomst mogelijk is met een landbouw zoals Wervel die mee uitstippelt.

Wervel is een pionier in het ontwikkelen van alternatieve - maar niet noodzakelijk nieuwe - ideeën om een duurzame landbouw te bewerkstelligen. Maar het blijft niet bij ideeën. Wervel stond en staat aan de wieg van belangrijke ontwikkelingen. Wij denken aan ketenverkorting, agroforestry, kemp, soja-alternatieven,... Al die verwezenlijkingen zijn ontsproten aan eigen denk- en doewerk of ze zijn het resultaat van Wervels netwerking, campagnes en publicaties.

Al die kleine en grote stappen zet Wervel samen met mensen, vooral vrijwilligers, organisaties en overheden uit diverse hoeken. Die aanpak kenmerkt Wervel: met een beperkt team van medewerkers en vrijwilligers duwt ze een hele sector en een hele voedselketen op de juiste koers.

Wervel is onmisbaar. Daarmee is eigenlijk alles gezegd. Maar de tijd dringt en Wervels landbouw dient op alle mogelijke wijzen bevorderd. We verspillen energie, terwijl de fossiele brandstofvoorraden uitgeput raken. We eten veel meer vlees dan onze aarde aankan, en hebben zo schuld aan honger, verdrijven van lokale bevolkingsgroepen, ontbossing, droogte,

watertekort, uitstoot van broeikasgassen,... elders op onze planeet. Landbouw- en voedselgerelateerde transporten zijn in belangrijke mate verantwoordelijk voor de verkwisting van waardevolle aardolie, CO₂-emissie, overvolle wegen, fijn stof. Door ons voedingspatroon en aankoopgedrag helpen we ons klimaat om zeep, terwijl de klimaatverandering net grote onzekerheden voor de wereldvoedselvoorziening veroorzaakt.

Voedsel en landbouw zijn te belangrijk - van levensbelang - om niet zelf als consument stappen te zetten. Aan de producentenzijde zijn de alternatieve paden uitgezet en getoetst. De consumenten moeten nu aangespoord worden om deze andere wegen te verkennen en een grotere markt te creëren.

Wij kiezen om zeer weinig vlees te eten en ons voedsel aan te kopen via Voedselteams, grotendeels aangevuld met boodschappen in de biowinkel en de Wereldwinkel. Daar hebben we verschillende redenen voor. Alleszins uit eigenbelang en als een plicht naar onze kinderen toe. Zeker ook uit respect voor de mensen die ons voedsel produceren, verwerken en verdelen op een toekomstbewuste wijze. Wij willen graag dat hun baanbrekend werk voldoende winstgevend is en inspirerend is voor anderen, zowel boeren, consumenten als beleidsmakers.

Familie, vrienden, collega's proberen we aan te spreken op 'hun' gangbare voedselgedrag en 'onze' visie rond voedsel en landbouw. De kansen daartoe liggen voor het grijpen: samen aan tafel, al kokend met een vriendenclubje, via een lunchcauserie op het werk. Dit zijn ideale gelegenheden om ook Wervel in beeld te brengen.

Wervel, zijn medewerkers en vrijwilligers verdienen voluit onze financiële en morele steun. Proficiat!

Filip De Schrijver & Mieke Van Haute

Winter-Boerenkost

Wervel werkt momenteel het vormingspakket 'Ferne producten vind je op de boerderij!' uit in opdracht van Departement Leefmilieu, Natuur en Energie. Het doel: www.fermweb.be uitbreiden met een educatief aanbod naar sociaal-culturele verenigingen. Elk seizoen proef je van een typisch hoevepakket. Volgende Wervelkrant krijg je lente-boerenkost.

Wat eten we dit seizoen?

Een typisch winterbeeld is wit: een landschap bedekt met sneeuw. Koud, ijsig, stilgevallen beweging. Afgewallen bladeren kleuren donker en geven hun energie door aan onzichtbaar leven onder de grond. Daar moeten we het nu zoeken: tussen de bladeren, onder de grond, in knollen, bollen en opgezwollen stengels.

In de winter oogsten we dicht bij de grond: aardappelen en aardperen, wortels, (rode) biet, koolraap, knolraap, pastinaak, ui, prei, venkel, diverse kolen en iets hogerop spruitjes. Cichoreiwortels zorgen voor witloof en zelfs groene blaadjes van veldsla en winterpostelein doorbreken de witte kleuren van ons winterslaaije van witloof, knolselder, raap en pastinaak.

'Kleurrijk' geldt niet enkel voor de herfst als we dieper graven... Niet alleen (op de boeren)buiten maar ook in de keuken gaan we 'down to earth'!

Meer granen!

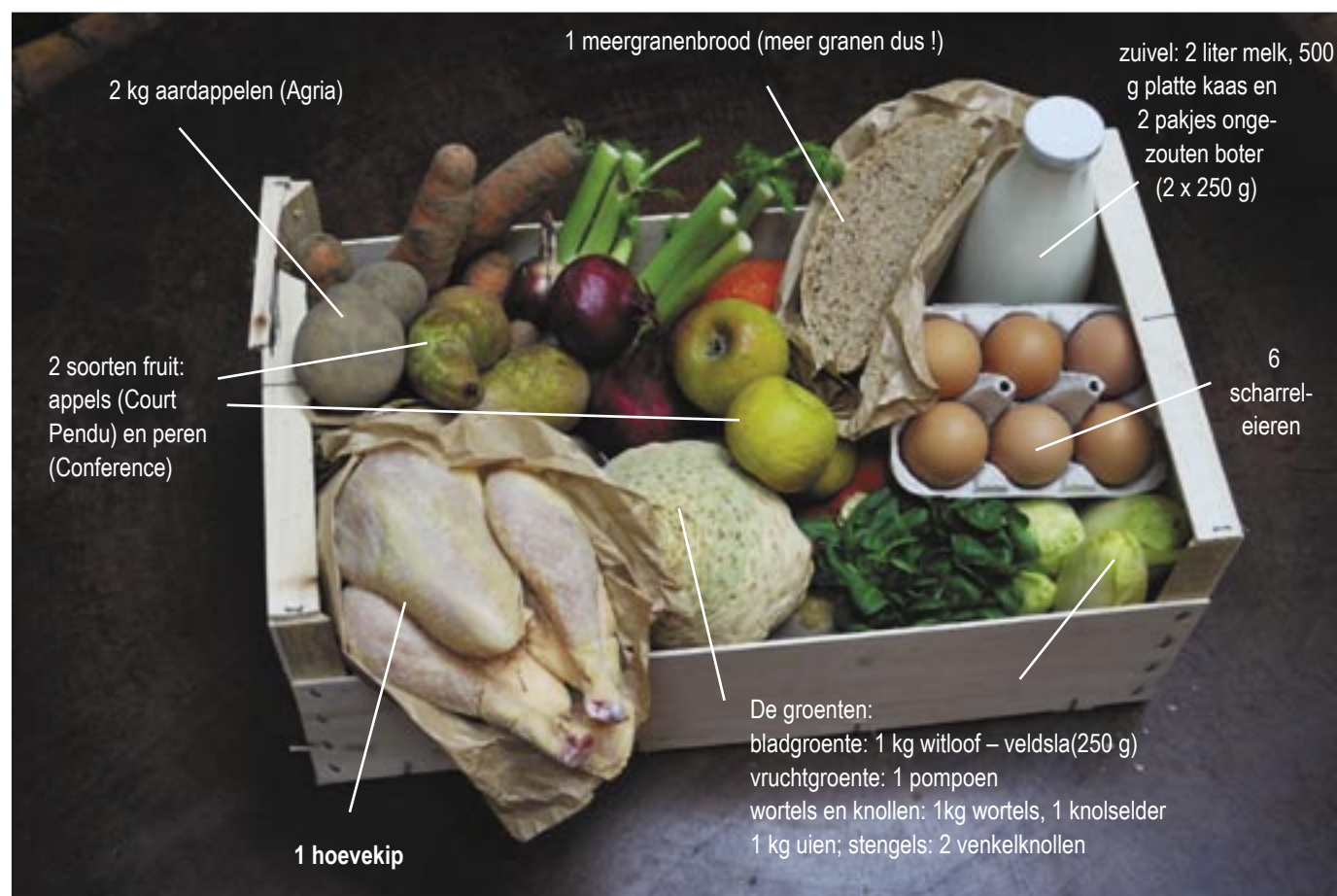
Tarwe is naast maïs het graan dat wereldwijd het meest verbouwd wordt. Het biedt voedsel voor mensen maar het is ook een belangrijk voeder voor dieren. Op de velden vinden we vooral wintertarwe dat het meest opbrengt, maar er is

meer dan winter-tarwe: spelt, eenkoren, emmer, kamut en dergelijke zijn oude tarwerassen. Naast tarwe zijn er ook gerst, rogge, haver, teff. Het is gewoon een schatkamer aan graansoorten. Wie dacht dat rijstap met gouden lepeltjes het monopolie heeft op een hemels gevoel, vergist zich: die moet eens meer granen proeven! Een grotere keuze aan andere graansoorten brengt trouwens niet alleen variatie op het bord maar ook op het veld.

Een knapperig winters slaaije

Frisse groenten zijn heel aantrekkelijk in de zomer, maar in de winter verkiezen we warm, vurig, vet en stevig... En toch: die vitamines uit groenten en fruit geven ons weerstand tegen de kou. Die heerlijke stevige stoofpotjes met meer vet kunnen/mogen ook wel, maar ...op voorwaarde van een tegenprestatie. Een suggestie: we kruipen uit die gezellige, knusse, warme zetel, trotseren de kou door boodschappen te doen met de fiets of trekken er op uit voor een (verwarmende) buitenactiviteit.

Veld- en witloofslaaije, selder-appelslaaije, venkelslaaije ev. aangevuld met noten, rozijnen of eigen vensterbank-kweek van kiemgroenten: rucola, tuinkers, gekiemde zonnebloemen, fenegriek

Zoek de fout! één ingrediënt in het hoevepakket is niet echt winters. Weet jij welk?

De hoevekip met billen en vleugels

De Europese consument koopt steeds minder volledige kippen. In de supermarkt kan je onderdelen kiezen: de borsten en filet krijgen de voorkeur. De rest van de kip wordt geglobaliseerd: vleugels - en zelfs billen en karkassen – vliegen tot in China en Afrika. Handelen we niet... als een kip zonder kop? In een samenleving waar ieder zijn eigen dieet volgt, is het moeilijk iedereen tevreden te stellen met één gerecht. 'Eten wat de pot schaft!' roept protest op. Sommige ouders mixen spaghetti'saus om te verhinderen dat kinderen er de champignons of andere stukjes uitvissen, want: 'Ik lust dit niet!' We passen ons aan en eten 'onherkenbare' brij. Dat geldt ook voor vlees. In Afrika pronken de kippenpoten bovenop de schotel waarmee de gastheer/-vrouw bewijst dat het echt wel kip is, maar hier schuwen we de poten, de kop en meer en meer de vleugels. Nochtans heeft elk onderdeelje een andere smaak: een delicatessen, als we wagen ervan te proeven. Gentse waterzooi is een typisch Vlaams voorbeeld van een éénpansgerecht. Bij die kippensoep uit grootmoeders tijd zijn we zeker dat we, naast veel voedzame brokken, ook een portie vocht opnemen. Eénpansgerechten hebben niet alleen het voordeel dat er minder afwas is: er staan ook minder potjes te sudderen en zo besparen we energie. Ook bij ovenschotels is het meegenomen om taarten, brood, soufflés, pizza's, enz., van dezelfde warmte te laten genieten. Zo kan je pompoenmaantjes met de schil in de oven bakken, ze opdienen met knolselderstoemp en tegelijkertijd ook een pompoencrème als broodbeleg maken met ui, look, kruiden of notenpasta.

Wereldburger

Onze aarde kan geen 7 miljard burgers voeden, als die allemaal elke dag vlees eten. De vleesproductie kost te veel energie en bovendien zouden we dan een rijk aanbod van lekker plantaardig voedsel moeten prijsgeven. Een burger moet niet altijd een 'hamburger' zijn! Met restjes van ons meergranenbrood, haver, linzen, wintergroenten, notenpasta en aangepaste kruiden maken we overheerlijke 'omni' of wereldburgers.

De schil en minder fraaie blaadjes

Aardappelen kunnen we beter eerst koken en dan pas schillen dan wel omgekeerd, zoals we gewoon zijn: door eerst te koken en dan te 'pellen' gaan er minder voedingsstoffen verloren. Best is groenten nooit in veel water te koken dat je daarna weg moet gieten. Beter groenten stomen of roerbakken. Kookvocht is best lekker in de soep of voor sauzen of wanneer we rijst en granen gaarkoken. Schillen en de buitenste blaadjes – en andere "minder fraai ogende delen" – kunnen perfect dienen om er groentebouillon van te maken. Het vervelende werk van pompoenschillen is overbodig. De schil mag en kan je ook opeten. Ze komt gemakkelijk los na bakken en roosteren in de oven of na koken in water.

Grasstiertje, GRASzuivel en MEIkaas: over seizoenskaas en –vlees gesproken

'Een koe eet gras!' is het spontane antwoord, als je vraagt naar het voeder van de koe. Melk zou dus eigenlijk naar gras moeten smaken. Maar er zijn veel soorten gras en dat gras is niet altijd even lekker voor de koe. Jong mals gras smaakt anders dan oud vezelijk gras. Koeien lusten geen kropbaar, dravik of brandnetel. Veel lekker gras telen en oogsten is zelfs een kunst. Het gras groeit vanzelf maar niet in de mate waarin de veeboer het zou willen. Sinds de uitvinding van de stoommachine en de mechanisatie werd

Het hoevepakket (zie foto) levert een typische winterse boerenkost met heel graag :

- meer (lokaal geteelde) granen, niet zozeer in kwantiteit maar wel in soorten
- een link met de grond via de aard-knollen en wortels
- gekend (en bemind) fruit
- zuivel die naar gras smaakt
- een kip, zonder kop, maar met vleugels

veevoeder van ver overzee goedkoper dan 'simpel', volwaardig gras. Transport per vrachtschip en handelsakkoorden boden de mogelijkheid om plantaardige eiwitten (voornamelijk soja) van ver overzee in te voeren. LA(T)-relaties of Lange Afstand relaties kenden een opmars: zo vonden de wonderboon soja en de snelgroeïende tropische maïsplant elkaar in de voederbak van miljoenen dieren: het gebrek aan eiwit bij maïs werd mooi aangevuld door de eiwitrijke boon. Het Vlaamse lappendeken kreeg met een groeiend aandeel van maïs andere patronen en kleuren.

Meer gras en lokale eiwitteelten kunnen dat deken opnieuw anders kleuren maar ook de consument moet daarbij ontwennen aan 'standaardsmaken'. Vlees, melk en zuivel kunnen gezonder, anders en meer divers smaken: naargelang het voeder van de dieren namelijk. Koeien kunnen bijvoorbeeld lijnzaad gevoederd krijgen en zo produceren ze meer omega-3-vetzuren in de melk. Ook hennep, luzerne en grasklaver zorgen voor biodiversiteit in de landbouw – en dus ook in de keuken.

Aan de slag!

Tover een h(eel) eerlijk gerecht: schil, pel, smoor, snipper, maal, plet, snijd, rasp, kneus, pers, stoof gaar, prik, blaker, bak, braad, kneed, kruid, en breng op smaak!

En nu smullen!

- Een appel, een peer of een wortel uit het vuistje (of beter: uit het hoevepakket?)
- frietjes of chips van pompoen en knolselder ('Het moeten niet altijd patatten zijn!')
- pompoensoufflé – gevulde ui
- Gentse waterzooi
- aardappelpizza met witloof en (hoeve)kaas
- omniburger of wereldburger (zie het wereldmenu, in Wervelkrant 2010/2 of op aanvraag in folderversie te verkrijgen)
- soezen met hartige vulling: pompoencrème, knolseldercrème, pastinaak- en wortelcrème
- appel- of/en perenclafoutis
- uienconfijt
- venkelconfituur
- wortelcake
- gebakken/gekaramelliseerde appels

Lekkere recepten vind je in de nieuwsbrief bij het hoevepakket, soms kun je ook via de site van de betrokken landbouwers recepten vinden. Op de volgende bladzijde vind je enkele voorbeelden.

Veerle Devaere

Venkelconfituur

Ingrediënten

2 uien, 2 appels of peren, 2 venkelknollen, 6 el suiker, 250 ml witte wijnazijn

Bereiding

snipper de ui, venkelknollen en appels fijn, laat op een zacht vuurtje garen in azijn tot de venkel gaar is. Giet in een gesteriliseerde bokaal

Appels in de pan

Ingrediënten

1 appel per persoon, beetje boter, 1 tl suiker of honing

Bereiding

Appels doorboren en klokhuis verwijderen, in schrijven van ong. 1½ cm snijden. Met boter in pan bakken tot ze gaar en een beetje bruin zijn ev. karamelliseren met (riet)suiker mascobado (wereldwinkel) of honing. Als broodbeleg met slaatje van witloof en veldsla of met yoghurt, ev. met nootjes en rozijnen

Uienconfijt

Ingrediënten

500g (witte of paarse) uien, 1 citroen, 100 g honing of appel/perensiroop, 100 ml witte wijn, 100 ml witte of rode wijnazijn/appelazijn of frambozenazijn, peper en zout naar smaak, ev. roze peperbolletjes, snuifje cayennepeper

Bereiding

Meng de honing met het citroensap in een kom. Stoof de fijngesneden uien tot ze een beetje bruin beginnen te worden. Voeg dan de witte wijn en de wijnazijn toe. Kruid met cayennepeper, peper en zout en laat verder op een heel laag vuur zonder deksel indikken tot de gewenste consistentie. Af en toe nog eens roeren. In potjes doen, laten afkoelen, afdekken en bewaren in de koelkast.

Gentse waterzooi met gerst (of aardappelen)

Ingrediënten

1 kip, ui, 3 wortels, 1½ venkel, 200 g knolselder, 1 onbespoten citroen, 50 g geraspte parmezaanse kaas, enkele takjes verse tijm, peterselie, lavas, bieslook, 4 kruidnagels, 2 laurierblaadjes, peper en zout

Bereiding

Laat de gerst enkele uren weken en kook daarna gaar. Was de kip en dep droog. Snij de ui grof. Leg de kip samen met de tijm, kruidnagel en laurierblaadjes in een kookpan, bedek met zout water en laat 45 minuten sudderen. Haal de tijm en de ui er 15 minuten voor het einde van de gaartijd uit en voeg wortels, selder en venkel toe, eventueel ook aardappelen als je geen gerst gebruikt. Was de peterselie en lavas, snij fijn en vermeng de helft met de parmezaanse kaas en de olijfolie. Voeg dit toe aan de gerst en houd warm. Haal de kip uit de soep en maak het vlees los van de beentjes. Snijd het vlees in kleinere stukjes en doe het terug in de soep. Breng de soep op smaak met de rest van de fijngesneden peterselie, lavas, bieslook, zout, peper, citroensap (1 of 2 eetlepels) en geraspte citroenschil (1 theelepel). Doe de gerst in diepe borden en verdeel hierover de soep.

Als we dit allemaal op hebben, kunnen we 'geen pap of kip meer zeggen'!

Aardappelpizza met witloof

Ingrediënten voor 4-5 personen

500 gram volkoren bloem, 30 gram verse gist, 250 ml. lauw warm water, 8 aardappelen, 200 gr hoevekaas, handvol geraspte Parmezaanse of andere kaas, tijm en rozemarijn, peper, zout, olijfolie

Voorbereiding

Meng de bloem met een snuf zout. Los de gist op in wat lauw water en voeg een beetje suiker toe. Maak een kuiltje in de bloem, giet daar de gist in een laat 15 minuten rusten. Voeg geleidelijk het water toe en enkele eetlepels olijfolie. Kneed tot een elastisch deeg. Laat het deeg een 3-tal uren rusten op een warme plek.

Kook de aardappelen in de schil totdat ze net niet gaar zijn, je moet er wel al met een vork kunnen in steken. Giet ze dan af en spoel goed na met koud water, haal dan de schil eraf. Snij de aardappelen

in dunne schijfjes. Snij de hoevekaas in blokjes of rasp grof. Hak de kruiden fijn.

Bereidingswijze

Verwarm de oven voor. Rol het deeg uit en leg het op een ingevette bakplaat. Zorg ervoor dat de bodem ca. 0,5 cm dik is. Schik de aardappelschijfjes over de bodem, strooi wat zeezout erover, de kruiden en peper en besprenkel met olijfolie. Zet 5 -10 minuten in de oven totdat de aardappelen kleur krijgen. Haal de pizza eruit en verdeel de kaas erover, doe dan de kaas erover en de kruiden en de slierten witloof (radicchio of andijvie) en druppel nog wat olijfolie over het geheel. Zet de pizza terug in de oven totdat de kaas begint te kleuren. Haal de pizza uit de oven.

Serveer warm of koud.

Landbouw in transitie

verslag van 'Future Farms and Food in Europe'

De transitie-conferentie op initiatief van VODO en Terra Reversa was een succes! Op 3 februari kwamen bijna 200 aanwezigen in het Europees Parlement samen om na te denken over de broodnodige trendbreuk naar duurzame landbouw. Verschillende organisaties werkten mee: Vredeseilanden, Bioforum, Wervel, Greenpeace, Bond Beter Leefmilieu, Oxfam, Broederlijk Delen, Greenpeace, Boerenbond en Bioplanet. Hopelijk blijft er bij iedereen iets hangen.

Voederverspilling

Bob Watson beet de spits af. Hij coördineerde tot bijna 3 jaar terug het **VN-rapport 'Landbouw op een kruispunt' (IAASTD)** en loodste ons razendsnel door de conclusies van 4 jaar onderzoek door 400 wetenschappers. Gelukkig berichtten wij (in *Wervelkrant*, 2008/2) al uitvoerig over dit rapport waarvan de hoofdconclusie u waarschijnlijk al bekend is: "Business as usual is no longer an option".

Een nieuw element dat Watson toch benadrukte was dat 30 à 40% van de voedselproductie vandaag wordt verspild. Zowel hier als in het Zuiden. Daaraan moet prioriteit iets gebeuren. Hij weerlegde ook dat de verhoogde vleesconsumptie als een vaststaand gegeven mag worden gezien. Terecht: elders in deze krant leest u dat Belgen de laatste jaren minder vlees zijn gaan eten. Goed om weten is dat de productie dus helemaal niet moet verdubbelen tegen 2050. Met die dooddoener word je door ggo-lobbyisten nog al eens rond de oren geslagen, terwijl de grootschalige industriële landbouw die zij aanhangen juist helemaal niet meer opbrengt. Dat zouden we de hele dag vaker horen. Het VN-rapport is trouwens onder meer om die reden zeer kritisch over ggo's: ze zijn niet nodig en vormen bovendien risico's voor milieu, economie en gezondheid.

Pleidooi voor agro-ecologie

Ook voor **VN-rapporteur voor het Recht op Voedsel Olivier De Schutter** doet de dooddoener dat 'de productie tegen 2050 moet verdubbelen' de waarheid geweld aan¹. De overheden reageren bijvoorbeeld allemaal op voedselcrises door de productie te stimuleren. Best begrijpelijk volgens hem, maar gebaseerd op een onvolledige diagnose die alleen met de aanbodzijde rekening houdt, en niet met de vraagzijde. Bovendien is die reflex kortzichtig omdat de link niet gelegd wordt tussen de voedsel-, de milieu- en de armoedecrisis. Agro-ecologie is de enige uitweg die De Schutter ziet, omdat zo de drie crises tegelijk worden aangepakt en tevens de voedselproductie duurzaam verhoogd kan worden.

Hij distilleert uit deze analyse vijf beleidsprioriteiten voor overheden:

- subsidies voor publieke goederen – en niet voor inputs zoals nu;
- meer gericht agro-ecologisch onderzoek;
- versterking van landbouworganisaties – opdat zij autonomie verhogend kunnen werken;
- meer inspraak voor vrouwen;
- organisatie van markten zodanig dat kleinere eenheden beschermd worden tegen grootschalige concerns die direct en indirect (via de maatschappelijke kosten) gesubsidieerd worden.

De **Noorse consumptie-onderzoeker Eivind Stø** wees ons nadien op de moeilijkheden om consumentengedrag te veranderen, maar ook op de aantrekkelijkheid van een 'goed verhaal' – sojavrije veevoeding, denken we dan bij Wervel. Hij gelooft ook in het potentieel van boycots (van producten met nietszeggende labels bvb.) en buycotts (het omgekeerde, zoals bijvoorbeeld massaal tarwe kopen van lokale agroforestry systemen).

Grote eensgezindheid over de analyse

Een kort debat met de zaal leverde onder meer vragen op over veevoederimport, handelsrelaties, subsidiesystemen en internalisering van de kosten, maar ook de vraag: "we weten al zolang wat er mis is, hoe komt dat er niets aan gebeurt?". De Schutter antwoordde dat de privé-sector daarin een erg belangrijke rol speelt, want de transitie naar duurzame landbouw omvat "verandering waarvan de privé-sector niet wenst dat die plaatsvindt". Maar ook toekomstvisies van de landbouw bij beleidsmakers blijken overwegend door hoogtechnologische industriële landbouw geïnspireerd te zijn, zij missen een visie op agro-ecologisch intensieve landbouwsystemen. Het hoog macho-gehalte van al wat nieuw is en hightech zit daar voor een stuk tussen. Kijk naar de Vlaamse pers: het IAASTD-rapport, hoewel drie jaar oud, werd in geen enkel dagblad besproken, toch staan dagbladen vol met ggo-propaganda (alle reclame is goede reclame), al dan niet met officiële ondersteuning van politici. De Braziliaanse overheid daarentegen blijkt wel innovatief: zo moet er minimum 30% van de voedselaankopen door de overheid afkomstig zijn van familiale landbouwbedrijven. Binnen de vijf jaar moet het zelfs van agro-ecologische productie zijn.

"Beter boerenlandbouw"

Na de lunch kregen we **Wageningen hoofddocent transitieprocessen Jan Douwe van der Ploeg** 'voorgeschooteld'. Zijn hoopgevend en inspirerend pleidooi voor boerenlandbouw (lees ook de boekbespreking daarover elders in deze krant) zou menig landbouweconoom/beleidsmaker van zijn/haar stoel moeten doen vallen, maar verteerde vlot voor de modale Wervel'aar. Zijn punt: de boerenlandbouw verschaft meer werk, is ecologisch en biedt sterke verhalen. Hij is ook gemeenschapsvormend en draagt bij aan meer welzijn op het platteland. De boeren zijn in zo'n systeem meer tevreden over beslissingen en er is meer bereidheid tot investering. Dat konden we allemaal wel vermoeden, maar het doet toch deugd van het bevestigd te horen. Veel frappanter is dat de boerenlandbouw – volgens Italiaanse studie – dubbel zo productief blijkt als de ondernemingslandbouw. Ook goed om weten: zelfs in agro-exportigant

Nederland blijkt al meer dan de helft van de boeren bezig met een of andere vorm van boerenlandbouw. De multifunctionele bedrijven richten zich gemiddeld op drie verschillende activiteiten, ze worden weerbaarder, zijn bijgevolg minder crisisgevoelig, realiseren een hoger inkomen en de agrarische productie groeit naarmate ze langer bezig zijn, zonder nood aan schaalvergroting. De betrokken boeren ervaren communicatie met de burger als een belangrijke drijfveer en hunkeren naar inbedding in het lokale cultuurweefsel.

Nadien passeerden acht verhalen de revue, waarvan ik er twee uitpik.

Op www.futurefarmsandfood.eu vind je veel meer info (in Nederlands/Engels/Frans):

- conferentieboek "Future farms and food in Europe" (met o.a. stuk 'Eigen eiwitteelt in Europa' van Wervel)
- alle presentaties in PDF en audio in MP3.

"Economische onafhankelijkheid"

Koen Vandewalle van **BVBA Melk in Korte Keten Afzet** (Mikka) presenteerde de stappen die een twintigtal melkveehouders samen hebben gezet om hun verse melk zelf af te zetten. Via de creatie van een sterk merk "Délímel, vers van bij de boer" kozen ze strategisch om de tussenweg van de gemonopoliseerde zuivelfabrieken in ons land te omzeilen en zelf met de grootdistributie aan tafel te gaan. Zo krijgen ze een prijs voor hun melk waar ze kunnen van leven, onafhankelijk van

"We weten al zolang wat er mis is, hoe komt het dat er niets aan gebeurt?"

"De heerlijke smaak, gevolg van het lage pasteurisatieproces van de verse halfvolle melk is niet te vergelijken met de UHT-melkproducten die in alle supermarkten te koop zijn."

melkoverschotten en andere vormen van 'marktfaalen'. Koen Vandewalle: "De heerlijke smaak, gevolg van het lage pasteurisatieproces van de verse halfvolle melk is niet te vergelijken met de UHT-melkproducten die in alle supermarkten te koop zijn."

Het gebruikte jargon vond van der Ploeg zeer inspirerend: 'economische onafhankelijkheid', 'inspraak', 'beroepstrots' en 'wij produceren geen grondstoffen, maar kwaliteitsproducten'. Recent won Délímel de wedstrijd "Prima plattelandproject" van het Vlaams Ruraal Netwerk in de categorie "slimme afzetstrategieën". Ook de wil om zelf in eigen eiwitten te voorzien werd door moderator Dirk Barrez gesmaakt. Hij kreeg immers de opdracht om bij elk van de acht cases te waken over alle duurzaamheidsdimensies: economisch, ecologisch en sociaal, zowel hier als in de derde wereld.

Creatief met ecologisch jargon

Van een andere orde was de case LT Pekri, aangebracht door Boerenbond. Dit is een samenwerkingsverband van hernieuwbaar energiebedrijf Linea Trovata met twee varkenshouders en een verwarmde serre. Met een innovatieve spitstechnologie voor mestverwerking – die inspiratie haalt uit de industriële ecologie – pretendeerde het initiatief "de ecologische kringloop te sluiten". Zonder afbreuk te doen aan de goodwill van het initiatief, was het toch voor iedereen duidelijk dat de vraag wat de varkens dan moesten eten onbeantwoord bleef: "dat is niet mijn expertise-domein". Case gesloten, kringloop niet.

Tegen speculatie, voor familiale landbouw

In het afsluitend debat konden Boerenbondvoorzitter Piet Vanthemsche, Jan Douwe van der Ploeg en voedselsoevereiniteitexpert van Friends of the Earth Kirtana Chandrasekaran hun visie kwijt op landbouw in de toekomst. Ondanks meningsverschillen over wat nu juist familiale landbouw inhoudt, bleek er toch consensus te bestaan over het feit dat speculatie op landbouwproducten moet worden aangepakt.

Daarbij aansluitend kwam er vanuit de zaal een vraag aan Piet Vanthemsche zoals je ze maar zelden² hoort, niet toevallig van één van de weinige boeren in het publiek. “Als speculatie zo nefast is, vraag ik me af: aan welke kant staat Boerenbond in dat verhaal? Nemen we nu de varkenscrisis: jullie leveren het meel, het kapitaal en jullie nemen de varkens af.” Piet Vanthemsche was naar eigen zeggen blij met de vraag en probeerde het beeld “zoals dat leeft in de perceptie” te doorprikken. Over de financiële holding van de Boerenbond (MRBB³) stelde hij dat dit kapitaal gebruikt wordt om een impact te kunnen hebben op het functioneren van de markten. “We verdedigen de belangen van alle boeren, en liggen dus automatisch ergens in het midden. De boeren maken hun keuze zelf”, aldus Vanthemsche. Dat klinkt hetzelfde als het ietwat ongelukkiger geformuleerde “Mijn boeren zijn vrij”, wat tijdens de melkcrisis najaar 2009 de reactie was op de kritiek op Boerenbond, toen geuit door Waalse boeren.

“Als speculatie zo nefast is, vraag ik me af: aan welke kant staat Boerenbond in dat verhaal? Nemen we nu de varkenscrisis: jullie leveren het meel, het kapitaal en jullie nemen de varkens af.”

Meer van dat!

Vera Dua van Terra Reversa sloot de dag af met de vraag aan alle aanwezigen om de handen uit de mouwen te steken. Een meer expliciete vraag richtte zij ook aan voormiddagvoorzitter professor Landbouw- en Voedsel economie Erik Mathijs, om de bevindingen van deze dag en de ngo's die erop betrokken waren zeker mee te nemen in het lopende transitietraject rond voedsel en landbouw.

Jeroen Watté

1. De Schutter klasserde de dooddoener verticaal als 'neo-Malthusiaanse simplificatie'. Malthus was naast een misantroop ook Brits demograaf-econoom die aan het begin van de 19de eeuw stelde dat “het vermogen van de mens tot bevolkingsgroei onbegrensd veel groter is dan het vermogen van de aarde om voor de mens een bestaan te produceren”.
2. Zelden, hoewel ook Guy Vandenbroeck in *De Tijd* een soortgelijk punt maakte: zie kaderstuk.
3. Zie kaderstuk. MRBB is actief in KBC en verschillende toeleverende en afnemende bedrijven voor de landbouwsector.

De boer krijgt te weinig, de consument betaalt te veel

Guy Van den Broek in *De Tijd* 11 feb 2011

Te lage prijzen voor de producenten van voedsel in het Westen kunnen op termijn leiden tot peperduur voedsel en zelfs honger.

Het lijkt ongerijmd: de boer krijgt amper geld voor zijn producten en toch betaalt men op de markt peperdure prijzen voor voedsel. Honger in de wereld gaat steeds meer samen met onderbetaalde boeren. In de ontwikkelingslanden onderkennen de ngo's dat scenario al. Ze concentreren hun acties op de oorzaak van de honger: de boer die niet uit zijn kosten komt.

Maar dat nefaste scenario duikt nu stilaan ook in het Westen op. Zeker in Europa lijkt dat des te ongerijmd, omdat de boeren hier machtige coöperatieve organisaties hebben opgericht om hun belangen te verdedigen. Die coöperaties nemen doorgaans de verkoop en de marketing voor hun rekening, en dat op alle terreinen van de landbouw:

zuivel, granen, slachterijen, veevoeder. Zelfs voor de financiering van hun investeringen hebben de boeren coöperaties opgericht, zodat ze in feite alles in handen hebben om goed te leven van hun arbeid. In theorie moet dus duur voedsel in de supermarkt ook de boeren ten goede komen en moeten zij tegen de laagste rentetarieven kunnen lenen.

Toch is dat in de praktijk steeds minder het geval. De West-Europese boer, en zeker de Vlaamse, komt amper uit zijn kosten. Op dit ogenblik moeten de varkenshouders tot 30 euro per geslacht dier toeleggen. Een goed jaar geleden leden ook de melkveehouders zware verliezen. En in West-Vlaanderen klagen de groentetelers die voor de diepvriesindustrie werken. De voorgestelde contractprijzen zijn te laag om de kosten te dekken.

In normale marktomstandigheden is dit een paradoxale situatie. Op wereldschaal lijkt de vraag naar voedsel groter dan het aanbod, zodat de prijs per definitie kostendekkend

moet zijn. Waar en hoe loopt het dan mis? Voor de ontwikkelingslanden wijzen de ngo's op het nefaste effect van de invoer van goedkoop voedsel, het gebrek aan productiviteit en de noodzaak van steun voor de plaatselijke boer. Hoe zich dat afspeelt in het rijke en goed georganiseerde Westen met zijn machtige landbouwcoöperaties is moeilijker te begrijpen. Toch een poging.

- De hoge voedselprijs is steeds meer een virtueel fenomeen [...]
- De landbouwcoöperaties in het Westen zijn hun oorspronkelijke doel voorbijgeschoten.

Landbouwcoöperaties zijn ontstaan om de boer te laten delen in de meerwaarde die zijn grondstof in de verdere keten oplevert. De boer wil enkel bij zijn stiel blijven: produceren. Maar die coöperaties zijn snel uitgegroeid tot volwaardige marktspelers, die eerder hun eigen marktaandeel willen vergroten dan dat ze oog hebben voor de prijs aan de producent. Die evolutie is begrijpelijk, omdat voor de eigenaar-

boer van de coöperatie ook het volume dat hij kan afzetten van wezenlijk belang is. Maar die coöperaties hebben ook eigen personeel en verplichtingen en hebben nood aan een gezonde financiële structuur. In die coöperaties zit het geld van de boer dat hij in crisistijden ontbeert om het hoofd boven water te houden. In het Nederlandse vakblad De Boerderij werd berekend dat elk lid gemiddeld 42.000 euro in zijn coöperatie heeft zitten. In Vlaanderen zit veel coöperatief geld van de boeren bij de Maatschappij voor Roerend Bezit van de Boerenbond (MRBB). De MRBB is ook voor 13 procent aandeelhouder van KBC. De inkomsten van de MRBB gaan deels naar de werking van de Boerenbond, die als een vakbond voor de boeren fungeert. Ook het Landbouwkrediet is een coöperatie van landbouwers,

maar die haalt meer geld op buiten de landbouw en verstrekt meer leningen aan derden dan aan landbouwers. Hoewel de boeren eigenaar zijn, krijgen ze zeker geen preferentiële rente van hun bank, integendeel. De leningen van de boeren zijn gedekt met strengere borgstellingen dan die van derden.

- Verborgen kosten worden niet betaald.[...]
- De sector kent een evolutie naar een grondarme landbouw. [...]
- De distributiesector heeft veel macht. [...]
- Als de erg productieve maar grondloze boer afhaakt, dreigen wereldwijd schaarste en honger.

Alle hierboven aangehaalde oorzaken houden de marktprijs laag of zorgen ervoor dat voedsel relatief goedkoop blijft. Het verband met honger is op het

eerste gezicht ver te zoeken. Maar op termijn kan die erg productieve maar grondloze boer met een strenge wetgeving steeds moeilijker overleven. Het gevaar is niet denkbeeldig dat hij afhaakt. Dat de kinderen de zaak niet overnemen, is de realiteit van elke dag. Als de meest productieve boeren afhaken, dreigt een reëel gevaar voor het aanbod van voedsel. Als het ook nog rendabeler wordt om op die schaarse grond biobrandstoffen te kweken, stuikt het aanbod van voedsel in elkaar. Dan dreigt reële schaarste en stijgen de voedselprijzen wereldwijd tot recordhoogten. Voedsel zal dan in sommige gebieden onbetaalbaar worden. Op dat moment is de cirkel rond en zal ex post bewezen zijn dat te lage prijzen voor de producent in het Westen op termijn leiden tot peperduur voedsel en tot honger in een groot deel van de wereld.

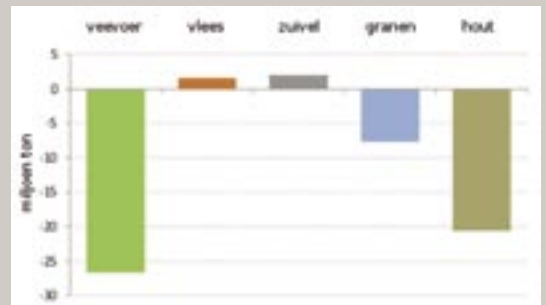

Overconsumptie in cijfers

“Met een dagelijks verbruik aan grondstoffen van ongeveer 45 kilo per dag consumeren Europeanen vandaag drie keer meer dan Aziaten en 4,5 keer meer dan Afrikanen. Vooral voor wonen, voeding en transport zijn grote hoeveelheden natuurlijke bronnen nodig. Uit een studie van Friends of the Earth blijkt onder meer dat de Europeanen in een jaar tijd 131.697 miljoen eieren of 266 stuks per persoon, 39015 miljoen liter melk of 78,8 liter per persoon, 10641000 ton pluimvee of 21,5 kilo per persoon en 3641 liter olie per persoon consumeren.

Jaarlijks verorbert de Europeaan gemiddeld een portie vlees en zuivel waarvoor 213 vierkante meter aan sojavelden nodig zijn. Op die velden wordt de basisgrondstof voor veevoeder gekweekt. In totaal gaat het om 10,6 miljoen hectare.

De recentste cijfers tonen dat de EU in een jaar tijd 24,8 miljoen ton gemalen soja, 15,5 miljoen ton sojabonen en ongeveer 1 miljoen ton sojaolie invoerde. De toegenomen vraag naar biobrandstoffen zorgt er bovendien voor dat tegen 2020 een gebied van naar schatting 69.000 vierkante kilometer of ruim twee keer België aan ongerepte natuur in voornamelijk Brazilië en Afrika tot landbouwgrond moet worden omgeturnd.” *Barbara Debusschere, De Persgroep Publishing, 31 januari 2011*

Fysische handelsbalans van de EU: we zijn netto-importeur van veevoer, granen en hout

Bron: SERI, GLOBAL 2000, Friends of the Earth Europe (2009)
Overconsumption? Our use of the worlds natural resources.

Nieuwe kolonisatiegolf

“Landen die het zich kunnen permitteren (onder meer India, China, Soedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten) verwerven volop grond in andere werelddelen om hun voedselvoorziening veilig te stellen. Parmentier spreekt van een nieuwe kolonisatiegolf in Afrika en Zuid-Amerika. In hoofde van de EU is er vooral sprake van ‘virtuele handel in grond’: als export van import wordt afgetrokken is elders nog steeds 34,89 miljoen hectare grond nodig om in onze behoeften te voorzien.” *Bruno Parmentier, Frans auteur van ‘Nourrir l’humanité: Les grands problèmes de l’agriculture mondiale au XXIe siècle’ in Vilt.be van 7 januari 2011.*

Belgen schroeven vleesconsumptie terug

De gemiddelde vleesconsumptie in België vertoont een dalende tendens. Dat blijkt uit gegevens van de federale overheidsdienst (FOD) Economie. In 2009 consumeerden Belgen gemiddeld bijna 7 kilogram minder dan in 2004. De consumptie van varkens-, rund-, kalfs-, schapen- en geitenvlees daalde, terwijl het verbruik van kippen- en paardenvlees, gevogelte, konijn en wild toenam. Over alle soorten heen, consumeerden Belgen in 2009 gemiddeld iets meer dan 85 kilogram vlees. *Bron: Vilt.be 14 februari 2011.*

NETWERKEN : Wervel opereert zelden solo, wil zoveel mogelijk netwerken. Daarom stellen we in deze rubriek diverse partnerorganisaties voor.

Duurzame groot-keukens. Een verhaal van kleine stapjes

Muriel de Pauw van Vredeseilanden heeft een missie: duurzaamheid en familiale landbouw promoten bij grootkeukens. We vroegen haar om de filosofie en de praktijk van dit project uit de doeken te doen.

Muriel de Pauw: "Vredeseilanden wil boeren een beter inkomen geven via duurzame landbouw. Vier jaar terug hebben we drie strategische pijlers gedefinieerd: een politieke, een economische en een consumentenpijler. Bij die laatste gaat het er om de vraag naar duurzame producten te doen stijgen.

We zijn vertrokken vanuit het feit dat de overheid een zeer grote consument is. Van daaruit zijn we bij de grootkeukens beland, wat een niet te verwaarlozen sector is. We hebben pilootprojecten met de personeelsrestaurants van de steden Antwerpen en Gent. Het idee was vooral om vanuit de voorbeeldfunctie van de overheid te vertrekken.

En nu zijn we aan het kijken naar andere sectoren. We zouden graag een school hebben, een zorginstelling en een privébedrijf. Om te bewijzen dat het overal kan."

Wanneer vinden jullie van iets dat het duurzaam is?

"Je zit bij duurzame landbouw met een ecologisch, sociaal en economisch aspect. Als we het hebben over duurzaamheid in grootkeukens, dan hebben we een aantal pijlers: beperking van de vleesconsumptie, het gebruik van seizoensgroenten en -fruit (met het oog op de CO2-impact), het gebruik van producten uit biologische landbouw (vanwege de milieuvriendelijke teelt), fair trade (omdat je daarbij sociale criteria hebt en daaraan vaak ook ecologische voorwaarden vasthangen) en duurzame vis.

Dat zijn de zes punten waarmee we naar de grootkeukens toestappen. De veranderingen die we helpen invoeren zijn daarop gebaseerd. We proberen zover mogelijk te gaan. Tot de keuken zegt: 'Wij kunnen niet meer verder'.

We geven geen label. We zeggen niet: 'Deze keuken is duurzaam'. Nee, zij heeft stappen gezet naar meer duurzaamheid."

Bij 'duurzaam' denk ik aan kleinschaligheid, bij 'catering' aan grootschaligheid. Hoe verzoen je dat?

"Dat is niet altijd evident. We willen bijvoorbeeld dat cateringbedrijven bij boeren aankopen, maar die twee zijn niet altijd op elkaar afgestemd: de productie, de logistiek,... Je zit ook met de HACCP-normen: veiligheidsnormen voor grootkeukens ingevoerd na de dioxinecrisis. En met het feit dat grootkeukens niet te veel verschillende leveranciers willen. Ze willen een bepaald gemak."

Zijn er voorbeelden die navolging verdienen?

"Waar wij het verst geraakt zijn met het pilootproject is in het personeelsrestaurant van de stad Gent. Voornamelijk omdat het getrokken werd door de milieudienst. Ze hebben op twee jaar tijd een heleboel wijzigingen doorgevoerd. Ze bieden dagelijks een vegetarische schotel aan. Ze werken met seizoensgroenten. Geen tomaten in de winter dus en ook de rauwkost is aangepast aan het seizoen: in de winter dus veldsla, rode kool,... Ze hebben ook hun drankenassortiment aangepast: de frisdrank is vervangen door biofruitsap en fair-tradedrankjes. Daarbij is de richtlijn: fair trade als het exotisch is, en anders bio en/of lokaal. Ze hebben ook de dessertjes aangepast: ze hebben fairtradechocolademousse en de rijstlap komt van bij een lokale, artisanale zuivelboer. Donderdag is er alleen maar veggie, geen vleeschotel meer. En 's vrijdags serveren ze alleen maar vis. Over het jaar gespreid zitten ze aan ongeveer 35 procent vegetarische maaltijden. Ook het fruit is bio."

Kan je concreet maken welke bijdrage jullie leveren.**Hoe werk je?**

"Dat is heel praktisch, heel concreet. We hebben het project voorgesteld aan de milieudienst en aan de keukenverantwoordelijke. We hebben met hen de milieu-impact van verschillende opties onderzocht: beperking van vleesconsumptie, het gebruik van seizoensgroenten,... Zij hebben besloten dat ze eerst voor de vermindering van de vleesconsumptie wilden gaan, omdat dat de grootste impact heeft. Wij hebben dan samen bekeken wat ze specifiek nodig hadden om die stap te zetten. Bij hen was dat in eerste instantie vooral recepten aanreiken. We hebben ook geholpen hun menu's te screenen en aan te passen. En we hebben producten en leveranciers gezocht. Zij wilden de drankjes vervangen. Wij hebben gekeken: hoeveel kost dat? Waar kan je die krijgen? Hetzelfde voor de dessertjes. Heel praktische informatie dus. Alles waarvoor de mensen die in grootkeukens werken geen tijd hebben. Zij komen 's morgens binnen, meestal rond een uur of acht. Om twaalf uur moet het eten klaar zijn. Zij hebben niet zoveel tijd meer om tussendoor op onderzoek te gaan. Dat doen wij dan."

Maar we doen ook andere dingen. Er zijn keukens waar we vegetarische kookworkshops geven. En we organiseren proevertjes. In Antwerpen hebben we EVA uitgenodigd om DonderdagVeggie-dag wat in te kleden. Met hapjes, zodat mensen het kunnen proberen. Want als ze 'broodje met seitansalade' op het menu zien staan, dan

nemen ze dat niet als ze er zich niets bij kunnen voorstellen.

Er kan nog heel veel gebeuren op het vlak van informatie. Veel grootkeukens kennen gewoon het aanbod niet. Ze weten niet dat bepaalde producten bestaan, of dat ze ook in grootverpakking bestaan en dat ze van goede kwaliteit zijn,...

Daarom hebben we een leveranciersbeurs. Daar kunnen grootkeukens producten ontdekken en contact leggen met leveranciers. De eerste editie was vorig jaar. Er waren toen een dertigtal leveranciers en zo'n tweehonderd bezoekers: grootverbruikers, geen eindconsumenten. Daarnaast is er ook een inhoudelijk programma met workshops over duurzame voeding, over het integreren van duurzame criteria in aanbestedingen enzovoort. De tweede editie komt eraan op 5 mei."

Is er iets dat de overheid kan doen om die zaak te helpen?

"Duurzaamheidscriteria standaard in haar aanbestedingen steken. Gent heeft dat gedaan. Antwerpen doet het voor zijn evenementencatering, Ottignies-Louvain-la-Neuve doet het voor zijn scholencatering. Als dat op federaal niveau systematisch gebeurde, zou dat een ongelooflijke impact hebben."

Hoe bekijken jullie het argument dat 'duurzaamheid' eigenlijk nooit écht kan samengaan met een commerciële logica?

"Sowieso: prijs is een obstakel, concurrentie is een obstakel. In Antwerpen wordt het personeelsrestaurant gerund door een extern cateringbedrijf. Er zijn maatregelen waarvan zij zeggen: 'Dit risico nemen we niet, want als onze klanten wegblijven, gaan we in het rood.' Zo hebben ze beslist om de tomaten in de winter op het menu te laten staan."

Toch zijn er dingen die voor iedereen haalbaar zijn: een lekkere vegetarische schotel aanbieden, je vleesporties kleiner maken, zorgen voor een bepaald percentage bio, seizoensgroenten, seizoensfruit,... Dat is allemaal haalbaar. Moeilijker thema is de vraag: welke vis is nu wel en niet duurzaam?

Wat ze in Antwerpen wel gedaan hebben is actief communicatie gevoerd rond Donderdag Veggiedag. Ze hebben niets veranderd aan hun maaltijden: er zijn nog steeds 4 schotels per dag, waaronder 1 vegetarische. Louter door communicatie is het vegetarische aandeel op donderdag van twintig naar vijftig procent gestegen. Ze zorgen er wel voor dat hun vegetarische schotels lekker zijn: niet gewoon een veggieburger met spruitjes. Dat maakt wel een verschil."

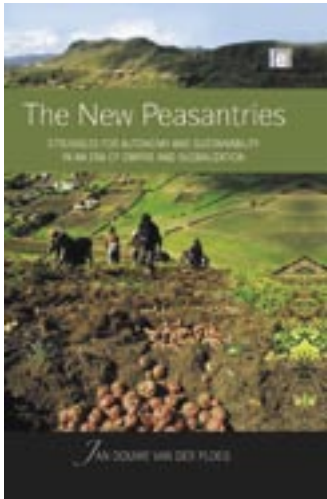
Ik vind het de moeite, omdat ik denk dat op termijn iedereen hiernaartoe zal moeten evolueren. Op een bepaald moment zal er geen keuze meer zal, omdat bepaalde producten ofwel gewoon te duur worden, ofwel niet meer beschikbaar zullen zijn. Ofwel omdat de maatschappij gewoon veel kritischer zal zijn; misschien niet vanuit een ecologische bekommernis, maar dan vanuit gezondheidsoogpunt. En voor veel bedrijven gaat het ook over imago. Zoals ze ook zonnepanelen op hun dak plaatsen. Als dat kan helpen, waarom niet?"

Marc-Antoon De Schryver

Meer info: www.vredeseilanden.be/grootkeukens

The New Peasantries: strijd voor autonomie en duurzaamheid in tijden van empire en globalisering

In The New Peasantries verkent Jan Douwe van der Ploeg de rol en betekenis van 'peasantry' (zeg maar boerenlandbouw in al haar verscheidenheid) in tijden van globalisering van landbouwmarkten en voedings-industrie.

een regime van gecentraliseerde bedrijfsvoering gekoppeld aan een stelsel van wetten, wetenschappelijke modellen, technologieën, enz. Deze dominante ordening leidt tot ecologische en sociaal-economische uitbuiting en vernietigt ons ecologisch, sociaal en cultureel kapitaal.

Zowel **de ondernemers- als de kapitalistische landbouw** zijn gericht op het voortdurend en toenemend onderdrukken van de natuur. Natuur is immers te wispelturig en oncontroleerbaar. Zij sluit standaardisatie van productieprocessen uit en staat schaalvergroting in de weg.

Volgens van der Ploeg kan alleen door een brede en hernieuwde ontwikkeling van de boerenlandbouw de internationale en multidimensionale landbouwcrisis gekeerd worden.

Landbouw is volgens de auteur een coproductie – lett. een samen-producen van arbeid en de levende natuur en onderhoudt een relatie met de samenleving, de natuur en andere actoren. De ontwijking van deze relaties wijst op een crisis, zoals die vandaag de landbouw treft. Ze is wereldwijd en uit zich economisch, ecologisch en sociaal-cultureel in een verlies aan autonomie. Tegelijk maar tegengesteld aan een sterke industrialisering doet zich een hernieuwde ontwikkeling voor van de boerenlandbouw, wat de auteur een 'repeasantisation' noemt. De auteur omschrijft drie landbouwtypes: boerenlandbouw, ondernemerslandbouw en kapitalistische landbouw. Deze types lopen in elkaar over en kunnen in een of andere richting evolueren.

De boerenlandbouw gebruikt op een duurzame manier ecologisch kapitaal en richt zich op de verdediging en ontwikkeling van het familiaal levensonderhoud. Lokale en familiale arbeid zorgt in eigen beheer voor vaak multifunctionele en gediversifieerde productie die zich richt op de markt en op het bedrijf en de familie.

De ondernemerslandbouw ontkoppelt het productieproces steeds verder van het ecosysteem en richt zich op specialisatie en expansie. Deze landbouw is vooral gebaseerd op financieel en industrieel kapitaal. Er is een sterke graad van externalisering: deeltaken van wat vroeger een integraal proces was, worden overgenomen door externe bedrijven en de markt. Deze vorm wordt dikwijls door een staatsgestuurd 'moderniseringsbeleid' ontwikkeld en is zeer marktafhankelijk voor toelevering en afzet.

De grootschalige ondernemings- of kapitalistische landbouw is georganiseerd als een wijdverbreid web van afhankelijke productie-eenheden gebaseerd op loonarbeid. Het agro-exportmodel herlanceerde zich, ondanks de druk van landhervorming. Deze landbouw richt zich op winstmaximalisatie en beheerst grote segmenten van de landbouwmarkt. Het centrale probleem van de landbouw ligt volgens van der Ploeg bij de opkomst van wat hij 'empire' noemt. Het zijn transnationale bedrijven die de productie, verwerking, distributie en consumptie van voedsel in de hand houden. Ze maken deel uit van

Boerenlandbouw is gedreven door autonomie en wil vermijden afhankelijk te zijn van de markt, zonder interacties met de markt uit de weg te gaan. Deze landbouw werkt meer met familiale arbeid dan met 'vreemde of ingehuurde' arbeidskrachten. Een boer kan ook bijvoorbeeld buiten het landbouwbedrijf werken om met die inkomsten nieuwe uitrusting te verwerven. Dan moet de boer geen lening aangaan en kunnen zijn productie-inkomsten blijven dienen voor het levensonderhoud. Zo is de drijfveer naar productiemaximalisatie minder sterk aanwezig. Boerenlandbouw zal ook meer eigen diervoeders telen en dierlijke mest inzetten in plaats van commerciële. Boeren ruilen in dit systeem onder elkaar ook vaker diensten en goederen. Volgens de auteur staat coproductie centraal: de voortdurende interactie en wederzijdse transformatie van mens en de natuur. Deze samenwerking kan tot een wederzijds voordeel leiden. Zo verbetert een boer door roterend grazen het land en de gezondheid van zijn veestapel. Maar de natuurlijke omgeving bepaalt waar en wanneer het vee kan worden ingezet voor een efficiënte benutting van het gras. De boerenlandbouw onderscheidt zich hier duidelijk van de andere types. Het streven naar coproductie vereist een specifieke benadering, een 'savoir-faire paysan' of 'art de la localité' die de levende natuur met respect, bewondering en geduld bekijkt.

Toch staat de boerenlandbouw niet stil. Wel integendeel. Door geleidelijk de kwaliteit en productiviteit van de belangrijkste productiefactoren te verbeteren en continu de relaties met de buitenwereld te herschikken, verhogen boeren hun autonomie en verstevigen ze de productiebasis van de boerderij.

De eindproducten zoals groenten, melk of eieren zijn niet de enige resultaten van de boerenlandbouw. Een boer ziet bijvoorbeeld zijn kippen niet alleen als eierleggers. Door te investeren in diervriendelijke stallen streeft hij ook naar gezondheidsverbetering. De dieren produceren geen afval, maar mest voor planten. De boer probeert zijn bedrijf als een geheel te verbeteren met een goede grond en gezonde dieren in een mooie omgeving. Dit vereist niet alleen kennis maar ook

passie en liefde voor natuur en productie-eenheid. Het boerenbedrijf krijgt daardoor een eigen identiteit. In een legkippenbedrijf daarentegen zijn de kippen slechts de leveranciers van het eindproduct, de eieren. Er zijn verschillende graden van boerenlandbouw. Er is een doordringbare grens tussen boeren-, ondernemings- en kapitalistische landbouw. Soms zullen ondernemers experimenteren met vormen van boerenlandbouw of zullen boeren naar meer marktgerichtheid evolueren. Beide trajecten kunnen interessant zijn.

De auteur toont met verschillende voorbeelden aan hoe boerenbedrijven in tijden van 'empire' beter presteren dan ondernemersbedrijven. Veel voorbeelden zijn Europees: meer dan de helft van de landbouwbedrijven hebben er één of andere activiteit ontwikkeld die in de richting gaat van boerenlandbouw. Verwerking van melk, zorgboerderijen, toeristische activiteiten of thuisverkoop, maar ook omschakeling naar duurzaam graslandbeheer, grasklaver, vaste mest en compost, biologische landbouw ... maken snel opgang. Zeer hoopgevend is dat het aantal boeren in boerenlandbouw wereldwijd niet af- maar toeneemt.

Boeren onder druk

De transitie naar boerenlandbouw ('repeasantisation') is niet eenvoudig. Het dominante empire heeft negatieve invloeden op boeren en gemeenschappen. De auteur verduidelijkt dat aan de hand van het verhaal van het bedrijf Parmalat, de Italiaanse zuivelmultinational. Dat sterk groeigerichte bedrijf kocht internationale ondernemingen op met geleend kapitaal. Samen met de groei, nam ook de bedrijfsschuld toe. In de structuur van de Parmalatholding troont Parmalat Finanziaria boven twee andere niveaus, het fysieke netwerk van productie en consumptie (basisniveau) en transport en verwerking (tweede niveau). Parmalat Finanziaria creëert bovenaan groei buiten elke waardeproductie om, naar beneden zoekt het toegang tot de goedkoopst mogelijke grondstoffen op de internationale en nationale markt en oefent het controle uit op transport, verwerking en afzet. Zo onttrekt het financiële niveau 'waarde' en 'welvaart' aan de productie- en verwerkingsniveaus, die worden verarmd en uitgeput. Dat leidt tot afbraak van het ecologisch, sociaal en economisch kapitaal en zet ook de boerenlandbouw onder druk.

Toch kan de boerenlandbouw zich in deze vijandige omgeving handhaven door eigenzinnig zijn autonomie te (her)vestigen. De auteur ziet hoop en mogelijkheden om weerstand te bieden. Hij toont

aan waarom moderne 'groene revolutie'-technologie en veerassen (bv. Holstein) dikwijls verworpen worden door de boerenlandbouw:

Instappen in afhankelijke relaties ook al lijken ze op het eerste gezicht indrukwekkend, sterk en macho wordt door boeren dikwijls op wantrouwen onthaald, wantrouwen tegenover nieuwlichterij en zijn onmiddellijke verleidingen. De eerste kennismaking is in bijna alle boerenculturen verdacht of het nu in ontwikkelingslanden of in hoog ontwikkelde landen is. Het onmiddellijke beeld wat flashy of macho is, betekent te nemen of te laten, aanvaarden van de waarde op het eerste gezicht. In boerentaal rijst voortdurend de vraag 'wat zit er achter?'. Is een hoog productief ras ook bruikbaar in mijn lange termijn afzetsysteem? Heeft een hoogproductieve koe een plaats in een zorgvuldig uitgebalanceerde fokstrategie en in de relaties met mijn zorgvuldig opgebouwd netwerk met andere boeren die 'nieuw bloed' kunnen inbrengen? Of heeft het te maken met de hoge aanschafkosten van jongvee, hoge kosten van dure krachtvoerders, hoge veeartskosten en de korte levensduur?

De weerstand van boeren komt dus vaak van binnenuit, en is een manier om het boer zijn te beleven. Toch gebeurt dit niet individueel: boeren organiseren zich en creëren ruimte voor zichzelf en voor relevante stakeholders om samen de banden tussen landbouw, natuur en samenleving weer aan te halen. Deze samenwerking creëert robuustheid om het nieuwe boeren te grondvesten en uit te bouwen. The New Peasantries is een verhaal van hoop op de toekomst dat zijn kracht put uit de weerstand en de herleving van de boerenlandbouw van vandaag. Het is een verhaal van transitie in een wereldwijde paradigmashift. Uitgegeven door Earthscan in 2008.

Louis De Bruyn, Terra Reversa

Het werk van Jan Douwe Van der Ploeg inspireert ook velen in Brazilië. Wervel begint met een verwijzing naar zijn werk en de impact ervan in het boek 'Dageraad over de akkers', een boek over voedselsoevereiniteit. wervel.be/boeken

OPROEP - OPROEP - OPROEP - OPROEP - OPROEP - OPROEP - OPROEP - OPROEP

Voor duurzame landbouw pioniers/permaculturisten/moestuiniërs in Geraardsbergen

Al googelend kwam ik op jullie website terecht. Deze maakte op mij een sympathieke en deskundige indruk, en ik kreeg het vermoeden dat we geestesverwanten zijn. Ik ben bijna gepensioneerd en de laatste jaren actief in een pioniersnetwerk van duurzame bouwers. Zie www.owaze.com en www.earthshipbelgie.be. Ik neem contact op omdat ik een gebouwencomplex aangeboden kreeg om duurzaam te verbouwen en te bewonen in Nieuwenhoven (Geraardsbergen). Ik zoek medebewoners en wil van het complex een voorlichtings- en cursuscentrum maken op vlak van duurzaam bouwen en duurzame landbouw, gekoppeld aan de verkoop van duurzame producten. Het bouwgedeelte nemen wij op ons. Mijn vraag is of er binnen jullie netwerk mensen zijn die interesse hebben om het laatste (landbouw) in te vullen. Ik denk aan permacultuur of een grote moestuin, daar we in principe zoveel mogelijk zelfvoorzienend willen zijn en ook de toerist en voorbijganger gezond voedsel voor willen zetten. Neem contact op met Theo Lalleman via lallemantheo@gmail.com

De vierde optie voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB): een gezamenlijke visie van Europese bewegingen en ngo's.

In november 2010 heeft Commissaris Ciolos een stuk uitgebracht met drie opties voor het landbouwbeleid in de periode 2014-2020:

- Geleidelijke aanpassingen van het huidige beleid, met bijvoorbeeld een eerlijker verdeling van de betalingen tussen de lidstaten;
- Een herziening van het GLB met meer gerichte maatregelen die het landbouwbeleid evenwichtiger en duurzamer maken, een beleid dat spoort met het document 'Europa 2020' wat 'slimme, duurzame en inclusieve groei' voorstaat.
- 'Geleidelijke afbouw van inkomenssteun en de meeste maatregelen voor marktordening' en een sterkere focus op milieu- en klimaatdoelen door middel van plattelandsbeleid.

De Commissie heeft al een duidelijke voorkeur voor optie 2 uitgesproken. Een belangrijke beweegreden voor die optie is de Europese concurrentie inzake landbouwproducten op de wereldmarkt. Prijzen van Europese landbouwgrondstoffen moeten zo laag zijn dat onze voedselverwerkende en exporterende industrie kan meespelen op de wereldmarkt.

De vierde, ontbrekende optie, stelt de volgende doelen voor een toekomstig GLB centraal: gezond voedsel binnen bereik van

iedereen, stabiele en rechtvaardige inkomens voor boeren, stabiele en faire prijzen voor consumenten, ecologisch duurzame vormen van productie, afnemende emissie van broeikasgassen en minder gebruik van fossiele brandstoffen, en geen schade meer aan boeren in het Zuiden door 'dumping' van te goedkope Europese producten op hun thuismarkten. Dat is de optie die door een steeds groter aantal sociale bewegingen en maatschappelijke organisaties in Europa naar voren wordt gebracht. Die optie kan echt werk maken van de uitdagingen op het gebied van voedsel en landbouw waar we nu in Europa en in de wereld voor staan. Bovendien komt deze optie veel goedkoper uit dan de alternatieven van de Commissie.

Deze ontbrekende optie stelt 'planet' en 'people' boven 'profit', en solidariteit boven concurrentie. Wij geloven dat het Europese voedsel- en landbouwbeleid in sterke mate een publiek beleid moet zijn, waarin het aanbod van gezond kwaliteitsvoedsel, duurzaamheid en gelijkheid een centrale plaats innemen.

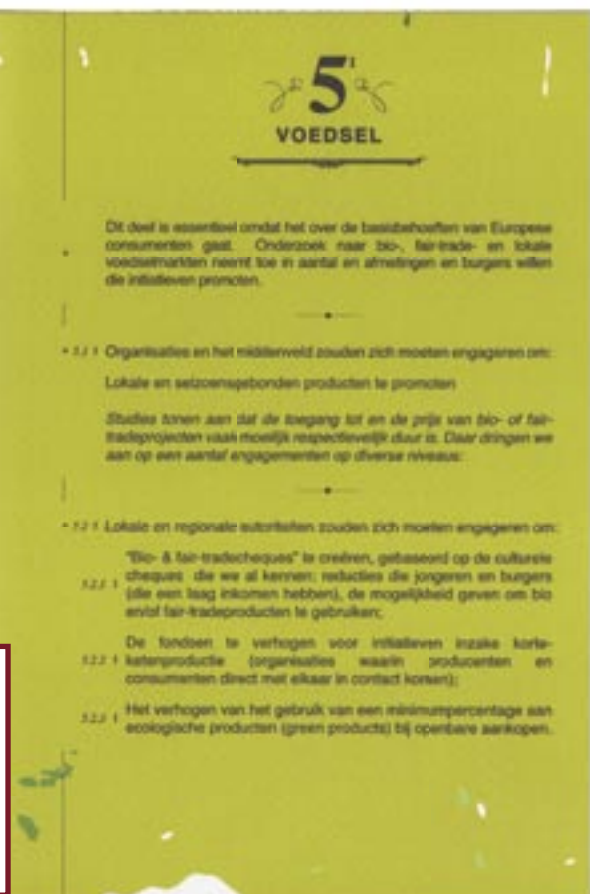
Wervel is medeondertekenaar, lees de volledige versie op wervel.be/landbouwbeleid. In het Engels op www.europeanfooddeclaration.org

Luc Vankrunkelsven

Otesha action plan

Otesha Action Plan! Het charter met aanbevelingen -eindproduct van het Europees Cityzen project- wordt in de komende maanden verdeeld in de vijf deelnemende landen via alle partners en door een officiële delegatie overgemaakt aan de Europese beleidsinstanties. Het boekje in frisse stijl is gratis te bestellen bij Wervel!

Agenda

MAART

- 23 'Het Europees landbouwbeleid, op naar de hervormingen' JNM en Wervel - soiree in Gent
- 29 'Durf tuinieren zonder!' - soiree in Gent

APRIL

- Cerrado-tentoonstelling in 't Uilekot te Herzele.
- 5 We Feed the World: Universiteit en Hogescholen Antwerpen, Sociaal Agogisch Werk - inleiding en bespreking door Patrick De Ceuster
- 5 Lancering kempkorven in de Vlaspit te Scherpenheuvel.
- 6 'Grondproblematiek' - soiree in Gent:
- 21 Brazilië-avond in Erpe Mere met Wervel en Cerrado.
- 29 Wereldmaaltijd voor leerkrachten in Mundo-B ism MOS
- eind Filmfestival Opendoek te Turnhout met film 'Smakelijk Eten'

MEI

- 5 Oude granen – film in Abdij van Park
- 6 'Agro-ecologie en de ethiek van voeding der wereldbevolking' voor Davidsfonds Gijzegem, door Jeroen Watté
- 12 'Smaak van diversiteit' Wervelworkshop voor Christelijk Forum Intercultureel Samenleven
- 14-15 Cerradotentoonstelling in abdij Averbode
- 14 'Fair Trade Lokaal' vormingsdag in de abdij van Averbode
- 18 Europees Internationaal Kempseminarie in Wesseling, Duitsland. Wervel stelt er de Belgische inspanningen op vlak van kempteelt voor.
- 20 Hempfood in Europe: opportunities for Belgium? Mundo-B
- 21-22 Cerradotentoonstelling in de abdij van Averbode
- 23 - eind juni Cerradotentoonstelling in de Vlaspit te Scherpenheuvel-Zichem
- 27 'Brazilië-Europa in fragmenten?' in De Vlaspit te Scherpenheuvel.
- 28 Wereldfeest Leuven
- 29 Brazilië-Europa in fragmenten? Voormiddag met GROS Rotselaar.

JUNI

- 8 'Landbouw en globalisering' in Kortrijk.
- 11 Duurzame fietstocht in de omgeving Zulte i.s.m. Vormingplus Gent
- 17 Nyeleni-benefietavond in Gent Benefiet met kempproducten etc.
- 19 'Hoeveproducten: verleidelijk dichtbij!' in de Helix: test boerenkost.
- 25-26 'Aarde op vakantie', initiatief van Ecokerk. Actiefocus: 'verduurzamen' van barbecues. Kemppapier en ander materiaal wordt geïntegreerd. Zelfde weekend in Brussels geweest: Rabad-fietstocht langs ecologische initiatieven (Wervel is lid van Rabad)

JULI

- 3 Vrijwilligersdag in De Kollebloem.
- 4 -11 JNM-Wervelkamp in De Kollebloem te Zottegem.

AUGUSTUS

- 16-21 Via Campesinabijeenkomst (Nyeleni-Europe) in Oostenrijk. i.s.m. Voedselteams, JNM e.a.

ooit nagedacht over
sparen bij Triodos Bank

Triodos Bank

de duurzame bank

geef gerust een seintje:

Paul Pals, |

afgevaardigd agent CBFA 101.327 cB
Nieuwpoort 4, 9660 Brakel
pals.opdebeeck@scarlet.be
055/42 56 92

Data van vergaderingen van basis-
en themagroepen krijgt u op het
Wervelsecretariaat: bel 02/ 893.09.60 of
e-mail: info@wervel.be .

Lukemieke

Vlamingenstraat 55
3000 Leuven

016 22 97 05

Open elke werkdag
van 12 tot 14uur en
van 18 tot 20uur30